

Dementij:

Na romanju.

Za križem maje se sprevod,
lepó kadila diše,
na farovškem oknu sloni gospod,
ob zidu fantje stoje.

In mimo dekleta lepa gredo
s prebelimi venci v laseh
in glasno svete pesmi pojo
in svečke držijo v dlaneh.

In mimo starke molijo,
in okoli srebrnih las
srebrnobeli se venci vijo —
„Devica, usliši nas!“

Ej, venci beli in beli lasje —
kako drugače naj bo? . . .
Procesija moli, orglje buče,
poltiho se fantje smejo.

Na promenadi.

Se mladost in kljubovanje nosijo v očeh, a že pada senca nanje od domov, od streh . . .	In tako nekoč ukrade, ko bo konec sanj, sužnost v te ljudi se mlade, polne kljubovanj.
--	---

In utrujene pozove
vase jih temà:
zakopali med zidove
bodo se po dva . . .

Brez zadoščenja.

Ikjubezen in ponos — zdaj vse je laž!
 Vse hrepenenje je strastem prodano,
 in od strasti telo je vse pijano,
 zdaj je obup moj brat, posmeh pajdaš.

In naj bo kletev ali blagoslov,
 kar še mladosti mi je preostalo,
 naj bo, kakor življenje bo mi dalo:
 nanovo vere, ali pa — grehov!

Jos. Premk:

Iz cikla „Mira“.

Jesen stopila je v moj mračni gaj,
 le sive starke hodijo po stezi,
 in krokar kliče smrt na goli brezi,
 ki je nedavno še šumela v mladi maj . . .

Prodal pomlad sem za en sam smehljaj,
 in zdaj naj grešnik sanjam o odvezi?
 O čas, svedok moj večni, ti prisezi,
 še videl ta smehljaj je kdaj moj raj!

Ve, trudne misli, starke izgubljene,
 kam bi zdaj z vami, ko je zunaj mraz
 in gostoljubne hiše ni nobene?

Poglejte tu, te gube, ta obraz,
 če najdete jih v licu tiste žene —
 vrnite se, ker še je setve čas!

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

12.

Izborni obed, večini glavna točka slavnostnega sporeda, je ugajal gospodi tako, da so malone pozabili mučnega prizora na dvorišču. Vratar Mate Hudak je bil javil še dopoldne, da je videl s svojega stolpa veliko cigansko tolpo, ki je bežala kar najhitreje proti Kolpi. Nihče ni mislil več na cigane — razen Salde.

Urni pažeti so prinašali vedno drugih jedi v praznično okrašeno obednico in natakali gostom iz velikih vrčev. V dolnjem kotu so na vse kriplje in pretege godli in trobili, bobnali in piskali neusmiljeni umetniki, napol zakriti za cvetjem in zelenjem. Med njih hreščečo, brezozirno godbo je zvenel glasni smeh in pogovor radostnih gostov, žvenketanje kozarcev in srebrnih ploč. Dušilen in težak je bil zrak od soparice, kakor tudi spričo močne vonjave preobilih jedilnih dišav in umirajočih cvetlic na mizah, oponah in preprogah. Vse je bilo veselo; le debeli paže Udalrik je hodil čemerno z oteklim levim licem okoli širokih nizkih miz, zakaj grajski kuhar je bil predkratkim izvršil svojeročno preki sod nad njim, ker je bil spustil zaspane pečeno čapljo ob ognjišču na tla.

Dvignil se je grof Žiga Krupski, star suh gospod z jako širokim čelom in redko kozjo bradico, mežikal z drobnimi očmi ter nazdravil godovniku v imenu vseh gostov. Zazveneli so kozarci in kupe, godba je zahreščala, kar se je dalo, in zunaj so grmeli težki topovi. Grof Felicijan ni ljubil dolgoveznih govorov; zahvalil se je prav na kratko.

Salda plemenita Frauensteinerjeva je bila kar razposajeno vesela. Na glas je hvalila svojemu sosedu, pegavemu baronu Vidu Gradnikarju gostoljubnost Blagajevih in slavnostno velelepje, srkala ciprca, pomešanega z mlekom in jajci, ter se smejala božjastnim dovtipom svojega kavalirja.

Medtem pa je opazovala druge, zlasti grofinjo Milo, dasi ji je bil zoprni njen mirni obraz, njene krotke oči in vsaka njena kretnja. Milina pohlevnost in prijaznost se ji je zdela gola hinavščina, njena

mirna dostojanstvenost — nerodnost in lenoba, njena molčljivost — glupost; njeno kretanje se ji je zdelo smešno afektirano in njen smeh natanko preračunjen in priučen pred ogledalom. Grof Majnard je govoril z grofom Žigo Krupskim z veliko vnemo in zamahoval z rokama, kar sicer ni bila njegova navada.

„Majnard ne sluti ničesar,“ si je dejala. „Kje bo prežala Čirikli? Ali izvrši naklep še danes? Ali se ji posreči? Ali najde pravi pot do jame? Nemara je bežala z drugimi vred?“

Tedajci je opazila, da jo je videl grof Majnard, kako je motrila komteso Alijano, ki je z višnjevo petljo v zlatorumenih laseh, v rdečebaršunasti obleki sedela poleg svoje matere. Njegov strogi pogled jo je pahnil v zadrego. Nehotoma je povescila oči, gledala zlatozarni vezeni Blagajev grb na finem miznem prtju in se obrnila k baronesi Viridi, ki si je bila iznova obarvala obrvi in trepalnice z antimonom.

„Zakaj ni tvojih bratov tukaj?“ je vprašal Majnarda grof Leonard Starograjski.

„Odpotovala sta z glavarjem Andrejem Hohenwarterjem iz Metlike v Maribor, koder zboruje zdaj deželni zbor. Saj veste, da se zopet nekaj kuha na Dunaju. Vojvoda Albreht je pač nemirna glava in rad nagaja svojemu bratu, našemu cesarju.“

„Tudi mnogo drugih naših plemičev se je odpravilo v Maribor,“ je dodal grof Starograjski. „Bogve, kaj bo. Preklicano malo zaupam zborom, saj mlatijo na njih samo prazno slamo. Cesar Friderik je počasen, skop, malenkosten . . .“

V tem se je vitez Ahac srečno pobratil z obema Hrvatoma in se trudil zabavati svojo čarobno sosedinjo, baroneso Osano Leuenbergovo.

„Upam, da vam ne bo dolgčas poleg mene, dražestna baronesa!“ ji je dejal že drugipot, si podjetno vihal brke in gledal njenega smaragdnege metulja na srebrni igli v laseh. „Veseljak sem. Voluptatum tribunus. Ali nisem veseljak? Ali vam nisem povšeči?“

Ali Osana ga ni poslušala posebno pozorno; rajša se je menila z Nikolo pl. Radoševićem. To je malce onejevoljilo viteza Ahaca, vendar pa se je smehljaj, kakor bi mu bilo čisto vseeno. Odsihmal se ni brigal kar nič več, ali bo ugajal kateri Leuenbergovi gosposdični, ali pa ne.

„No, pa ne!“ si je mislil nekoliko užaljen, ko je opazil, kako vztrajno lomita Radošević in Osana zdaj hrvaški, zdaj nemški jezik. „Saj mu privoščim sladko punco, zakaj Nikola je poštenjak in ima

mnogo izbornega vina in me je povabil na svoj grad. Kar zasnubi naj jo! Ko zve vrli mladenič, da je Leuenbergovih deklet osmero, jo v galoču popiha z njih edinega gradu!“

Dvignil je svojo polno majoliko in zaklical: „Vivat imperator Probus, najpametnejši Panonec, ki je uvedel boljše trte v našo domovino! Poslušaj me, ljubi moj Vidaković, ti ga znaš dobro luckati, ti mi ugajaš. Pijva ga, dragi — kako ti je že ime? Mihajlo? Le pijva ga, dragi Mihajlo, ko sva oba tako imenitna fanta in pustiva krasne puščobe pri miru. In tudi ti, vitez Frauensteiner, dolgočasna mumija nemška, pij z nama in ne drži se tako preklicano oholo, kakor bi bil osvobodil Jeruzalem in pokončal zmaje vsega sveta! Ex! Pereat in camera obscura!“

„Kaj pa sicer kaj delate tukaj na gradu?“ ga je vprašal zelo zagoreli, orjaško vzrasli baron Lovro Lenković.

„Kroniko sem se namenil pisati, kroniko. Imenitnega črnila sem si naredil od vina, šišk in galice, gospod baron! Škoda vina! Kaj naj pa pišem, ko se ne dogodi čisto nič posebnega. Predvčeranjim mi je ušel moj zajec Hanibal. To je vse. Komaj sem ga dobro naučil bobnati in plesati, pa mi jo je pobrisal, mrha nehvaležna.“

„Zdaj bo učil druge zajce plesati,“ se je smejal Vidaković in vsi okoli njega.

„Pa zlato poizkušam variti,“ je nadaljeval vitez Ahac.

„Menim, da se ne posreči nikdar nikomur, da bi naredil kaj zlata,“ je ugovarjal baron Lenković.

„Pač. Ali ga ni delal Nikola Flamel, vseučiliščni knjigar in alhemist v Parizu? Dvajset let se je trudil mož, pa zastonj. Potlej je romal na Špansko h grobu apostola Jakoba v Santiago de Compostela. Vračaje se domov, se je poprijateljil v Leonu z židovskim zdravnikom, ki mu je bilo ime Canchez. Od judovskega učenjaka se je naučil marsikaj novega iz hermetične umetnosti. Doma, v Parizu, je poizkušal še par let in glejte! — leta 1382. je našel čudotvorni prašek, imenovan „veliki eliksir“ ali „rdeči lev“ ali „magisterium“ ali „kamen modrijanov“. Ž njim je mogel izpreminjati svinec v zlato! Naposled je imel več denarja kakor hudič toče. Oj, ako bo sreča tudi meni tako mila, potem, prijatelji, se bomo skupaj gostili in zabavali vsak dan!“

Vsi njegovi poslušalci so se čudili učenosti viteza Ahaca, zlasti mlajši gostje, ki ga še niso poznali dobro.

Prišel je paže Otokar in javil grofinji Mili nekaj natihoma. Gospa je vstala, mignila svojemu bratu in odšla ž njim iz dvorane.

Kmalu se je vrnila in prinesla na veliki zlati ploči pečenega pava, celega, z vsem njegovim pisanim izpreminjavim perjem, s čopkom, perotnicami in z razprostrtim repom, ter postavila pečenko pred grofa Felicijana. Svečano jo je spremljal vitez Ahac. Od obilega vina navdušeni bobnarji in trobentači so pava, diko srednjeveških poedin in ponos bogatih gostilnikov, pozdravili s posebno hudim ropotanjem in strahovito fanfaro.

Vitez Ahac ga je razrezal in poudarjal: „Lepa umetnost je, odreti pava na pernati meh in zopet obleči pečenega, da je docela tak, kakor živ; ali še večji umetnik je oni, ki zna pava razdeliti tako, da dobi vsak gost praviloma svoj kosček.“

„Vivat vitez Ahac!“ so kričali vsevprek.

Tedaj pa je priskakljal v obednico čudno napravljen možak bledega, nabuhlega obraza z lutno. Njegova suktna obleka je bila na levi rdeča, na desni pa zelena. Glavo mu je pokrival rumen, lijaku podoben klobuk z lipovo vejico. Ob pokrivalu, ob suktni in hlačah so mu po vsaki kretnji zvončkljali kraguljci.

„Orfej! Orfej!“ so pozdravljali gostje znanega glumača, ki je zabaval ljudi z igranjem, s petjem, z novicami in šalami na vsaki veselici, na vsakem sejmu in vsaki slavnosti. Nihče ni poznal njegovega pravega imena.

Odkril in priklonil se je gospodi, zaeno pa milo pogledal na stransko mizo, koder je ležal pečen sulec z rozinami v olju poleg čapelj, fazanov in drugih slastnih stvari. Zabrenkal je in zapel pesem na čast grofa Felicijana. Hvalil je njegovo ljudomilost in prijaznost do gospode in kmetov; proslavljal je njegovo izredno hrabrost v davnih bojih in ga primerjal Rolandu, vzoru krščanskega viteza, junaškemu Amadisu iz Galije, plemenitemu Geronu in vsem vele-slavnim francoskim in angleškim paladinom ter mu želel, naj mu nakloni Gospod še mnogo srečnih let v krogu njegove ljubeznive obitelji. Nato se je obrnil h grofinji Mili, jo opeval kot „kraljico lepote“, slavil njeno plemenito srce in poudarjal, kako rada obiskuje bolne siromake in jim, kakor sveta Elizabeta, prinaša krepčala in tolažbe.

Vsi so ploskali pevcu, tudi Salda, dasi jo je peklo, ker je koval njeno sovražnico v zvezde. Grof Felicijan mu je podaril zlat prstan z velikim opalom.

„Mila, zapoj še ti!“ je prosil grof Majnard in poslal Otokarja po harfo.

Glasno govorjenje je mahoma oslabelo v tiho šepetanje, ko je grofinja poizkusila uvodne akorde. Uглаšaje strune, je nagnila glavo k Alijani, ki jo je gledala skozi strune in šepetala: „Mamica, prosim, tisto o golobici!“

Vse je umolknilo, pažeti so stopali po prstih k stenam. Rahlo je prebirala Mila strune in zapela tiho, toda iskreno:

Pridi, golobica zala!
Dete mi boš varovala . . .

Nihče se ni ganil v obednici; vsi so pozorno gledali in poslušali pevko. Lahna rdečica ji je oblivala obraz in iz temnosinjih oči ji je seval nenavaden žar. In zaigrala je živahneje, jače in zvonko je zadonel njen polnočutni glas ob skrivnostno zamolklih, otožnosladkih akordih harfe po veliki dvorani.

In zdelo se je vsem, kakor bi jih bila neznana moč mahoma prestavila na drug, nov svet, kjer kraljujeta večno veselje in večna lepota. Čudovito se je spajal jasni čaralni glas pevkin s temnimi, tajnožalnimi zvoki glasbila. Vsi so občudovali Milo, kakor premenjeno v drugo, nadzemeljsko bitje. Mala komtesa Alijana jo je gledala spoštljivo in iz njenih modrih oči je sijala čista milota detinje ljubezni. Še nikdar se ni čutila tako srečne v bližini materini . . . Kar objela bi jo in poljubila, da ni bilo naokoli toliko tujih obrazov.

Niti Salda se ni mogla ubraniti vsemogočnosti živočutnega lepega petja in pretreslo jo je neznano, temno čuvstvo, ko je pela Mila tako tiho, tako rahlo, kakor šumi jelov gozd v lahni sapi polnočni:

Dete zlato, dete malo
sanje rajske je sanjalo.

Pevka je umolknila. Vedno tiše in tiše so trepetali in zamirali tajinstveni zvoki harfe, kakor petje utopljenih zvonov iz tolmunov globokega jezera . . .

Poslušalci so mirovali nemi, ginjeni do solza, kakor očarani. Naenkrate je zaploskal grof Žiga Krupski in drugi za njim; nekateri vinski bratci so v svoji navdušenosti cepetali z nogami po tleh in podnožnicah in tolkli s pestmi po mizah. Mila se je zahvalila z lahnim uklonom.

„Škoda, škoda, da se nisem nikdar učil peti pa brenkati,“ je obžaloval vitez Ahac in si gnal prste skozi brado. „Rad bi vedel, kaj čuti človek, kadar mu ploska množica!“

„O da bi bila že vendar enkrat velika in da bi znala tako peti kakor ti, mamica!“ je rekla Alijana tiho. Materina roka s finimi

modrikastimi žilicami je prenežno pogladila hčerko po temenu. Alijana jo je ujela in goreče poljubila. In zaigralo je grofinji srce v neizmirmi blaženosti materini.

„Molči naj čuk, koder poje slavec!“ se je oglasil glumač Orfej in zopet poželjivo pogledal na stransko mizo. Grof Majnard mu je velel, naj kar sede in si postreže.

Po poobedku so prinesli sluge gostom darila grofa Felicijana in Majnarda: plemkinjam zlate prstane z vkovanimi biseri in dragulji, zlate zapestnice in uhane, dragocene pahalice in pajčolane, slonokostene glavnike, svilenino in kožuhovino; plemenitašem pa raznoliko orožje in bojno opravo. Mila je šla od mize do mize in oddala darila. Obdarovani gospodje so ji poljubili roko, dame so se ji priklanjale v zahvalo. Nato se je dvignila vsa gospoda, da bi šli na dvorišče k turnirju.

„Panem et circenses!“ je dejal vitez Ahac in naglo izpraznil svojo majoliko „ad fundum“.

„Alijana, Mare pojde s tabo na vrt,“ je rekla grofinja Mila v veži, kjer je čakala nova varuhinja Alijanina, mlado, zelo močno dekle z malo prevelikimi usti in prekratkim širokim nosom.

„Milostiva gospa grofinja, ali ne bi smela iti z Alijano gledat kola pred grad? Lepo prosim . . .“

„Iz gradu nikamor ne!“ je zapovedala Mila.

„Zakaj pa ne?“ je dejal grof Majnard. „Saj vendar ni prav nobene nevarnosti! Naši kmetje vendar ne store nikomur nič žalega. Mare, vzemita psa Tigra s sabo in spremlja naj vaju Marko!“

Alijana je poljubila očetu roko.

„Pazi na otroka, Mare!“ ji je zabičevala grofinja in poljubila hčerko. Najrajša bi bila šla sama ž njo gledat kolaše, ali grajska gospa je morala prisostvovati turnirju, viteški bojni igri na čast krasnemu spolu. Prijela je malo komteso z obema rokama za obrazek in jo poljubila še enkrat. . . Nejasno, neprijetno čuvstvo ji je težilo in tesnilo srce. . . Še nikdar se ni ločila tako težko od Alijane. . .

„Mare, pazi na Alijano! Vrnita se kmalu! Zbogom, ljubica!“

„Zbogom, mamica, zbogom!“

13.

„Ali vam je slabo, gospodična Frauensteinerjeva?“ je vprašal grof Leonard Starograjski Saldo na dvorišču. Stala je vsa bleda ob zidu in trepetala po vsem životu. Videla je, da odhaja hči grofa Blagaja. . . Slutila je, da se bliža usodepolna ura in osvojila jo je silna razburjenost.

„Vročina, gospod grof,“ je odgovorila tiho in gledala mimo njega kakor v neizmerno daljavo. „Nevihta bo.“

„Nevihta bo!“ je povzel hitro vitez Ahac. „Ali nisem trdil že zjutraj, da bo danes še treskalo in grmelo? Po nebu se pode grde oblačine kakor izgubljene duše.“

Soparno je bilo na dvorišču in vroče tudi v senci. Ali to ni prav nič motilo bojaželjnih vitezov. Dočim so plemenitašnje posedale na odru po klopeh, pogrnenih z rdečim suknom, so odšli hudi junaki v veliko hladno orožarnico; ondi je viselo na kolih orožje in bojna oprava za vojnike in konje, izdelana večinoma v Milanu, koder so bile najboljše tvornice morilnih priprav.

Alijana in Mare sta odšli iz gradu z Matkovičevim Markom in klapouhim, velikim psom Tigrom, ki mu je varoval vrat močan ogrljak z ostrimi bodljikami. Vroč veter je vznášal pesek pa prah in ga gnal pred sabo proti Kolpi. Solnce se je skrilo za sivotnimi kepami debelih oblakov. Alijani je zvenela venomer materina pesem po ušesih . . .

Že oddaleč so slišali živahno vpitje in vriskanje veselih seljakov. Pot je vodila skozi gozdiček, ki ga je ločil pokošen travnik od velike goščave. Južno od tega travnika in gozdička se je širila ledina, polna naroda v slikoviti noši. Na dolnjem koncu trate so goreli veliki ognji. Ondukaj so pekli in vrteli na različnih celega vola in več janjcev iz grajskega hleva. Pod košatim hrastom so imeli v sodih in mehovih vino, domače pivo in medico iz grajske kleti.

Rdečelica dekleta v širokih snežnobelih „rokavih“ in rdeče opasanih robačah so se smejale, šepetale in gledale proti fantom, ki so stali, navidezno hladni, še sami zase v dokolenskih robačah in ohlapnih bregešah, prepasani z rdečeusnjatimi čemeri, s črnimi kriljaki na glavah. Starci s koščeniimi lokavimi obrazi so modrovali med sabo in se pogovarjali z materami, ki so pestovale svoje male otroke. Nekateri razposajeni paglavci so letali in se podili po trati, drugi pa so radovedno gledali lepo oblečeno hčerko grofa Blagaja.

„Marko! Marko!“ je klicala Ane, Markova mlajša sestra in mu tekla naproti. Bila je zala polnoudna devojka s sanjavimi očmi in izredno dolgimi oglenočrnimi kitami. Kakor drugi dekličiči, je nosila tudi ona na glavi šapelj, venec, ki so od njega vihrali zeleni, rdeči, višnjevi in rumeni trakovi. Vrat ji je ovijal trojen niz debelih raznobarnih korald. Nad robačo si je bila prevezala pisan predpasnik, na noge pa obula rdečevolnene čarape.

Ko ji je segel brat Marko v roko, se mu je razvedril trdi, od osepnic razjedeni obraz. Z velikim veseljem je poslušal sestrično naglo govorico.

„Marko, pojdi pit!“ so ga vabili radostni glasovi. „Janjci so že pečeni. Hočeš jesti? Boš igral tudi ti?“

Marko, v svesti si svojega dostojanstva, se je držal ponosno, vendar je milostivo počastil vsakega vabilca s prijaznim odgovorom. Čutil se je med kmeti takega gospoda, kakor grof med hlapci.

Ne daleč od hrasta se je jelo zbirati kolo v vrsto. Mladi glasovi so zapeli veselo na glas:

Zbiraj se, zbiraj, lepi zbor
úseh mladih divoják . . .
Zbiraj se, zbiraj, lepi zbor,
úseh mladih júnakov!

Lahkonoga dekleta, mlade snahe z belimi pečami in visoko vzrasli fantje so se držali za zavozlane robce in jeli vsi obenem stopati dva koraka naprej in enega nazaj. Izmed vseh se je slišal najbolje glas Markove sestre, črnooke vojarinke Ane, ki je vodila kolo in pela z drugimi vred:

Hajdi, hajdi, draga moja,
hajdi brzo, milena,
kolo igrat, duša draga,
lepa ti devojčica!
Igraj brzo in veselo,
mlada moja rožica!

Izprva so kolali počasi, potem pa hitreje in vedno hitreje. Naposled so jeli skakati, in umolknila je pesem. Fantje so ukali, dekleta so vriskala in v vetru so vihrala njih bela krila, njih pisani trakovi, kite in rokavi. Zdajpazdaj je vzel dečak dekliča iz kola in zaplesal z njo pred drugimi kolaši.

Razčetrnali so pečenega vola in sekali pečenko na deskah. Vse se je veselilo, jedlo in pilo in hvalilo obeh grofov radodarnost.

„Marko, treba se bo vrniti,“ ga je opomnila Mare. „Bliža se huda ura.“

„Ostani še malo, Marko!“ je prosila Ane. „Nevihte še ne bo tako kmalu. Glej, tako veselo je danes! Ostani!“

„Ne smem.“

„Ostani samo še pri enem kolu!“

Marko se je obotavljal, naposled pa se je vdal.

„Mare, pa pojđita vidve malo naprej, takoj pridem za vama.“

Varuhinja je počasi odšla z Alijano. Na ledini so že zopet kolali in peli:

Stan se gore, mladi junak,
tvojo rožo drugi trga!
Naj jo trga, naj jo nosi,
naj jo nosi milē majke!

Alijani je še vedno zvenela pesem o golobici po ušesih; zapela jo je poluglasno.

Tiger je skakal po tratini in tekel proti malemu logu.

Za gostim grmovjem kraj pota sredi gozdička sta prežala Čirikli in njen mož Angar (Ogel), črn, bradat cigan, vitek pa žilav. V ušesih sta se mu svetila dva srebrna uhana. V desnici je držal širok nož, v levici pa kos zastrupljenega mesa. Pri nogah ciganke je ležal spleten umazan robec, ki je bila vanj zavila debel kamen. Močna sapa je šumela v drevju in ji razpletala lase.

Tiger prihaja vedno bliže, se ustavi in jame vohati. Tedaj zamahne rjava roka za grmom in na pot pade kos mesa. Pes ga hlastno popade in pogoltne.

„Tiger, Tiger!“ kliče Mare oddaleč.

Pes pomiga z repom, zalaja, se obrne zopet proti grmu in voha. Jezno renče, sili med šibovje, toda ne dolgo. Skoči nazaj na pot, postane in mahoma pade v prah. Zacvili tiho, poizkuša vstati in se dvigne na sprednje noge, ali takoj ga zažene zopet na tla.

„V kosu je strupa za deset psov,“ mrmra cigan. „Upam, da ne vstaneš nikdar več.“

Živali se trese vse truplo v naglih kratkih sunkih; neprestano se natezajo mišice okoli gobca in odkrivajo močne bele zobe. Jače popadejo krči psa in ga vržejo, da obleži na strani. Počasi iztegne trepetajoče noge in se ne gane več.

Mare vodi Alijano za roko in poje pesem, ki jo pojo spodaj na ledini tudi kolaši:

Bog daj, Bog daj dobro večer,
daj nam Bože dobro leto . . .
Igraj kolo, igray kolo!

Počasi se bližata skritima ciganoma. Mare zagleda Tigra na tleh in osupne.

„Ali ga je pičil gad?“ vpraša plašno in se skloni. Ta trenotek začuti močan udar na glavi in zdi se ji, da pada v neizmerno glo

boko temo. Zgrudi se in udari s čelom na tla. Prestrašena, drgetajoča Alijana zavriscne, ali takoj priskoči cigan, ji zakrije usta z roko, jo popade in ubeži bliskoma iz gozdiča preko travnika v mračno goščavo. Za njim hiti Čirikli, kar more.

Veselo žvižgaje se vrača Marko od kola. Roki dene pred usta in kliče: „Mare, oj Mare! Kje si? Počakaj malo!“

Hitreje stopa dalje in uzre varuhinjo in Tigra na tleh. Mož ostrmi, se zgane in prekriža. Počasi teče dekletu kri izpod kite mimo ušesa po smrtnobledem licu in lije v prah. Marko ne ve, kaj bi storil, in ne upa se dotakniti Mare.

„Kje je Alijana?“ mu šine v glavo.

„Alijana! Alijanica!“ kliče na vse strani. Toda vse ostane tiho, le divja sapa šumi po drevju in grmovju. Grlo se stiska Marku. Z robcem odžene gozdne muhe in pokrije Mari glavo. Zopet se prekriža, dirja nazaj h kolašem in pove, kaj je videl.

Vse hiti v gozdiček. Rahlo vzdignejo Maro in jo položijo v travo. Markova sestra ji izpira rano z vinom. Žene in dekleta se jokajo, izprašujejo, ugebajo. Naposled odpre ranjena mladenka trudne oči in vzdihne:

„Vode!“

Ane ji da piti vina in jo vpraša: „Kdo te je?“

„Ne vem. Kje je Alijana?“

„Pomagajte, prijatelji!“ sopiha zbegani Marko. „Nesite Maro v grad in —“

„Ne v grad!“ se brani Mare s slabim glasom. „Ne pred grofa! Domov! Na Vinico!“

„Pošljite takoj koga v grad, da javi grofu, kaj se je pripetilo. Nemudoma! Mi moški jo udarimo za tolovaji. Saj drugam niso mogli, kakor preko Kolpe. Medpotoma dobimo konje. Za mano, prijatelji!“

Vsi mlajši možje in odrasli fantje hite za njim. Na pokrajino lega temna senca. Nad Gorjanci se užigajo svetle strele; v daljavi buči grom in odmeva od oblakov in gora.

„Grof bi me ubil v svoji jezi takoj, ako bi stopil zdaj predenj,“ si ponavlja Marko venomer. „Ali rešim deklico iz rok roparjev — ali pa me ne bo nikoli več nazaj!“

Ivan Cankar:

Na peči.

Petero jih je bilo, dvoje fantov in troje deklet. Vsi drobni, blondikasti, ozkolični; svetle oči so gledale kakor iz sanj. Sedeli so v krogu na široki peči, tesno drug ob drugem. Sami so bili; v prostrani, skoraj prazni izbi je bil mrak.

„Pogovarjajmo se!“

„Najprej o prešcah!“

Govorili so šepetaje, počasi, drug za drugim, kakor ob molitvi; ne spogledali se niso, ne genili.

Tiho, po prstih so prihajale sanje.

Ob vernih dušah je. Prelepo jesensko jutro se drami; bele megle se vzdigajo, plavajo počasi od holma do holma, vspno se proti nebu ter utonejo v jasnini; njih uboga dušica, bel oblak, plava samotna — barčica na neizmernem morju.

Pred hišo stoje sosedomi in kličejo. Malhe čez ramo, na veselo pot!

Kakor v samo solnce gre, kakor v sama nebesa; zložno se vije pot vkreber, med vrhovi in senožeti; tam pisana hišica, ki se prijazno smehlja izza jablan; tam bela, napol gosposka hiša, ki gleda visoko in prazniško z zelenimi okni ter pravi: „Prešco boš dobil, lepo pečeno, rumeno in hrustavo; tudi boš dobil hrušk in krljjev, morda še kozarec jabolčnika povrhu; ali če si obut, si čevlje obriši, če si bos, si noge umij v travi, preden prestopiš ta lepí prag!“ — Zmerom dalje, iz rebri v reber, s hriba v dolino, od hišice do hišice, od hiše do hiše, in malha se čudežno polni. Komaj stoje v veži, komaj zmolijo kratek očenaš za verne duše, se prikaže prijazna gospodinja in prinese v predpasniku vsega obilo. „Nate otroci!“ — Kako blagi so ljudje, od solnca obžarjeni in od dobrote božje!

Vrh hriba počivajo, pod košatim hrastom, ter preštevajo bogastva svoja.

Na vse strani se v solnčne daljave razpenja svet. Oči strme, srce je vse majhno in plaho od radosti, od čudnega koprnenja. Vzdignil bi se človek, razprostrl bi roke in bi poletel daleč, daleč — ta luč, ki je v zraku, bi ga sama nosila . . . Kaj se beli tam na

obzorju? Zasveti se, ugasne, zasveti se; v belini še belejša tiha svečka. Ali ni tam Ljubljana?

Vsi stoje, nemi gledajo v daljavo. Tam za gorami je sreča, tam je bogastvo, je samo večno veselje. In v srcih vseh se je oglasilo, je tiho odgovorilo: „Pojdimo!“ Kar po klancih, kar čez travnike, po kolovozih preko njiv, naravnost kamor kažejo oči . . .

Umolknili so. Izba je bila temna in tiha — kakor globoko brezdno pod njimi. Molčali so dolgo in se niso spogledali. —

„Zdaj v Božiču!“

„O Božiču!“

Stisnila sta se tesneje drug k drugemu. Zunaj stoji zima v kožuhu in mežika smehljaje skozi okno.

Trije dnevi so še do svetega večera; na delo je treba za jaslice. Vidva v hrib po mah; vidva režita in lepita pisane podobe, štalico, sveto družino, svete tri kralje, pastirje in ovce; ti, ki si največji, pa naslikaj pisan prt, da bo tako lep kakor lani in ga pride gledat vsa soseščina! Jaslice stoje v kotu, velike in svetle, kakor kapelica. Zvečer, kadar gori samo še rdeča lučka pred njimi in je vse tiho, prihajajo po prstih, postavijo mizo pod jaslice in polagajo pred štalico rozine in orehe; za Jezusa, ki je ubog in lačen. Po noči, kadar spe vsi in nihče ne vidi in ne sliši in je zunaj sneg, vstane Marija . . .

„Jaz sem slišal . . . Vzbudil sem se, pa je šumelo, kakor da bi kdo hodil in luč pred štalico je močno svetila . . .“

„Kaj si videl?“

„Kako bi gledal . . . Marijo? Zaprl sem oči in sem molil. Strah pa me nič ni bilo . . .“

„Jaz pa sem videl angela, ki je molil pred jaslicami.“

„Kakšen je bil?“

„Ko je odmolil, je šla luč, okrogla in svetla kakor sekira, vse po izbi in skozi okno proti nebu; med zvezde je šla . . .“

Od svetega Pavla zvoní; daleč se razlega pesem v zimo in noč. Blizu je polnočnica. Zunaj je sneg; kadar se uda tenka ledena skorja, se pogrezne noga do kolena. Nobena hiša ni temna; okno do okna, luč do luči. Vrata se odpirajo tu, tam; skoraj že gre procesija po belem snegu, pod belim nebom, še belejšimi zvezdami. Tisti, ki so prišli iz daljnih krajev, nosijo svetilke in mahajo z njimi, kakor da bi večše begale kraj poti.

Cerkev je žarko razsvetljena; tudi na velikem lestencu gore sveče. Vse je, kakor da se je bil Jezus rodil prav ta večer. Srce se

vzdrami, vzdigne se, gre samo, visoko, visoko, vse polno sreče, ki ji ni mere ne imena. Luči trepečejo v dišavah, ki se vijejo kakor bela megla proti stropu; kor odpeva oltarju, ena sama radostna pesem, ki se razlega iz daljave v daljavo. Pred štalico kleče pastirji in prepevajo; visoko nad njimi sveti mirno zvezda repatica. Noč je svetla kakor dan; vse teme so ugasnile. Nič več skrbi, nič več žalosti. Nič več ne joka mati, kadar kleči zvečer pred posteljo . . .

Umolknili so in se niso spogledali.

„Zdaj o Veliki noči!“

„O Veliki noči!“

Zapihal je veter, vrtovi so vztrepetali in so vzbrsteli. Od vseh strani potrkava, od vseh holmov in hribov, in ves svet je pesem. Ceste so bele in čiste, kakor umite; hiše se svetijo in se smejejo. Solnce je visoko in veliko, vse žarko nebo trepeče v njegovi luči.

V žalosti sami, še na sam veliki petek je srce polno veselega pričakovanja. Kar je bilo hudega, daleč je. Le še en dan, le še par kratkih ur — pesem se vzdigne glasnejša in slavnejša, plane vriskajoča proti nebu... O dragi, o bratje, ljubi, kaj se nam ni le sanjalo o žalosti, o solzah, o lakoti? —

Tiho in počasi je stopila mati v izbo. Takrat so umolknili in so se spogledali . . .

Moj Bog, kolika strahota! Kje so, kam so se izgubili? Kakor da je bila pest udarila mednje — razbegli so se, utonili so v noč, ne križ ne kamen ne priča o njih trpljenju. —

Ant. Debeljak:

Poletni popoldan.

Nasičen nad tabo se klene oddaljen azur,
nebotičen je mir opoldanskih teh ur,
tihota je sveta, nežaljena;
dih vetra ne gane najlažjega puha —
Kot prežal kragulj bi na plen kje iz vzduna,
kot da potuhnil se tiho je vrt
in prislunil na lèt okamneli kragulja
in na prepeličino smrt . . .

Dr. Alojz Kraigher:

Pustna noč.

Burka v enem dejanju.

Osebe:

Gospod glavar,
 Polonij Struga, okrajni šolski nadzornik,
 Genovefa, njegova žena,
 Gizela, njegova hči,
 Meta, služkinja,
 Maškare: gospodje v kostumih hudičev, dame kot angeli.

Prizorišče:

Stanovanje nadzornika Struge. Velika soba, spalnica in delavnica obenem. Zadaj v sredi glavni vhod, na desno vrata v Gizelino sobo, na levo okno. Polovica sobe, od vrat do srede odra, je pregrajena s špansko steno. Vrata so na desni od nje. Na levi dve veliki zakonski postelji z nočnima omaricama. Na zidu nad njimi preprosta madona z večno lučico. Konec postelj umivalnik. Pred oknom pisalna miza. Spredaj na desni obedna miza s stoli in divanom. V desnem kotu zadaj lončena peč; poleg nje na eno stran kredenca, na drugo omara za knjige. — Na pisalni mizi goreča svetilka, razmetani spisi. Na obedni mizi ostanki večerje. Krožniki, steklenice, kozarci. V peči prasketa ogenj.

Prvi prizor.

Struga, Meta.

Struga (kadi iz pipe in se korači po odru v pisani nočni halji. Včasi sede k pisalni mizi in brska po aktih; zapiše par opazk, pa zopet vstane; baše pipo, jo iznova prižiga, pa gre k peči in nalaga drva na ogenj. Zeha široko): O-o-ah! Dolga bo noč.

Meta (pride iz Gizeline sobe z velikim vrčem vode v rokah. Zaloputne vrata za seboj; srdito): Zdaj se spet prične! (Začuje se šum oddaljene godbe.) Zz . . . zz . . . Kakor bi vlekel dreto skozi ušesa in bi tolkel s kladvecem po zobeh! Ali naj človek leže v tem šundru? Saj ne bo miru do belega dne! (Naliva vodo v kanglje na umivalniku.)

Struga: Lezi na ušesa in zaspj, godrnjalo!

Meta: Ker je mogoče spati pri tem hrušču, kaj ne? Zakaj se pa tudi vi ne vležete? (Odgrinja postelje:) Ali ne vem, kako je bilo na Silvestrov večer? Celo noč sem se valjala brez spanja. Vse se sliši iz dvorane spodaj, ko so stene kot papir. Vsako godalo posebej se sliši. In tisti bas — to je kakor bi drgnil po stenah, ne po strunah. Pa saj je že cela Sodoma in Gomora v trgu, odkar je prišel ta antikrist!

Struga: Antikrist?

Meta: Ali ni kuhan in pečen pri vas? Mogoče vam še za-
snubi Gizelico?

Struga: Ali si noro, babše? Gospod okrajni glavar — anti-
krist?! Še v ječo te vržejo.

Meta: Kdaj je že bilo toliko razbrzdanosti pri nas kakor letos,
ko je prišel ta babji nabore? Naša Gizelica — seveda! — mora
biti najimennitnejša in najlepša, ker jo obraja gospod glavar! Vi ji
pa vse dovolite, razposajenki. Jaz sem samo radovedna na obresti,
ki jih vrže njena lepota!

Struga: Tiho, pokora! Ali si pripravila samovar za čaj, če
bi bilo treba, ko se vrnejo?

Meta (brska po ognju): Sem. Tu je na kredenci. Ali to vam
pa povem: Če še ostanete v tem stanovanju, si porečemo adijo
in naj sem tudi že deset let pri vas. Lahko noč! (Odide.)

Drugi prizor.

Struga sam.

(Ko je Meta odprla vrata, je močnejše zabučalo iz spodnjih prostorov: rajanje, šum
in godba. Potem zopet mirnejše.)

Struga (sede k pisalni mizi, privije luč in popravi senčnik.
Iztrka pipo, jo iznova nabaše in prižge. Si natakne počasi naočnike
in poišče nekaj aktov. Puhajoč): Šentpavelski nadučitelj! (obrača spis
in maje z glavo). Njegovi purani so sicer delikatni . . . tudi koline
pošlje po dvakrat . . . Že ve zakaj; že ve zakaj . . . O-o-ah! (Se nasloni
vznak in zeha:) Maškarada! Gospod glavar nas resnično še vse
narobe obrne. — Antikrist!? — (Mlaskne zadovoljno z jezikom:)
T-a! T-a! Ampak naša Gizelica . . . malo ga je zmešala! Stavim
svojo glavo, da ga je malo zmešala. Vederemo! (Se zopet skloni
k aktom:) Učiteljica v Zatrstu — dopusta! Hm? Sumljiva reč! Čemu
dopusta? (Obrne hipoma glavo k vratom in posluša. Godba je
močno zadonela, nekdo je moral odpreti duri na hodniku.)

Tretji prizor.

Struga, gospod glavar.

Glavar (pogleda najprvo samo z glavo na oder; ko vidi, da
je skočil Struga od pisalne mize, vstopi naglo in nervozno. Ko-
stumiran je kot hudič, z rožički itd.; krinko drži v roki. Hlastno,
vendar malo negotovo): Nikar se ne prestrašite, gospod nadzornik!

Gospodični Gizeli je malo slabo postalo. Nič posebnega, ne, ne! Takoj pride z gospo mamá.

Struga (cepeta — v zadregi radi nočne suknje, odgrnjenih postelj — in jeclja od servilnosti): Kakšna čast, gospod glavar! Vi sami pridete povedat . . . ob tej uri! Oprostite!

Glavar: Nobenega vznemirjanja, gospod nadzornik! Mala želodčna indispozicija, jutri bo že dobro. Ali jih še ni? Takoj prideta. Kakor rečeno: hladnokrvnost, gospod nadzornik! Zelo bi mi bilo žal, ko bi bilo kaj resnega; pa saj je malenkost: želodčni krči ali kaj takega! — Ali je postelja gospodične hčerke že . . .

Struga: Vse v redu, visokorodni, vse je pripravljeno! Kako sem vam hvaležen za to skrb . . . Taka čast, gospod glavar!

Glavar: Bal sem se, da bi se prestrašili, če vam kar tako nenadoma . . . nesreča . . . v hišo . . .

Struga: Kako bi se ne prestrašil? Gizelica se je najbrže s krofi . . . Hoho, jo že poznam — sladkosnedko! . . . In gostilniška mast — saj vemo!

Glavar (hiti v predsobo): So že tu, gospod nadzornik! Pogledajte, če je postelja v redu!

Struga (zmeden; ne ve, ali bi šel naproti, ali bi šel gledat posteljo): O . . .

Četrty prizor.

Prejšnja. Gizela in Genovefa.

Gizela (pride hitro, nervozna in sitna, z masko na obrazu. Kostum kot angel. Glavar se mota krog nje. Ona si strže krinko z obraza): Pustite me, prosim! Čemu hodite tu sem? Da bodo stikali glave in brusili jezike! . . . In bogve, kaj ste natvezili papanu! Nič ni posebnega, papa, nikar ne veruj! Malo ščiplje me.

Struga (se grabi za glavo od zgražanja): Ali ne vidiš, s kom govoriš? Z gospodom glavarjem — pa tako? Ne zamerite, visokorodni, menda . . .

Glavar: Ne, ne, gospodična je bolna. Ali ne bi . . . Morda bo treba v posteljo, gospodična?

Gizela: Ah, pojdite že vendar! Pogrešali vas bodo. Ali ne vidite, da me kompromitirate?

Genovefa (velika in debela; kot gardedama v šumečem damstu): Treba je teh komedij! Kje se to spodobi? Že zopet krofi — seveda! In potem se še vrti kakor nora . . . Kje imaš tiste kapljice, Polon?

Struga: Hofmanove kapljice! Precej, precej! Oprostite, gospod glavar!

Glavar (ne ve, kako bi pomagal): Ali ne bi . . . vseeno, gospodična . . .

Genovefa: In vpričo gospoda glavarja . . . (jo sune pod rebra): Kako se pa obnašaš? Ali ne vidiš? . . . Torej kaj ti pravim?

Gizela: Jaz se peljem v bolnišnico, papa. Pelji me na kolodvor!

Glavar: Saj ni nobenega vlaka pred jutrom. O, o . . .

Struga (pride s kapljicami in jih vlije na košček sladkorja): Hitro ti odleže, dušica!

Gizela (mu pade okrog vratu, da odleti sladkor po tleh; jokajoč): Papa, papa, nikar mi ne zameri! Jaz nesrečnica . . . (Ga nenadoma zopet pahne od sebe:) Saj si ti tudi kriv! Vsi mu visite na škricih, (se namrda proti glavarju:) ko da bi bil kak princ.

Glavar (se v največjem strahu skloni k njej in se izpozabi): Ljubica, ubogaj me! Ali te nesem v posteljo?

Gizela (hiti v svojo sobo): Pusti me, pusti me! Sama grem . . .

Peti prizor.

Prejšnji brez Gizele.

Struga (gleda presenečeno v ženo).

Genovefa (mu reže obraze in kima z glavo): Tikata se, kaj ne? Tako daleč je že stvar! In ti si bil slep! Ali ti nisem vedno pravila, da si slep? (Se s truščem zavalj na stol:) Tu imamo torej predpustnico!

Struga (vije roke): Ali kaj se je zgodilo, za božjo voljo? Genovefa? Gospod glavar? (Trka na hčerina vrata:) Ali smem k tebi, Gizela? Moja sladka Gizelica!

Gizela (zunaj, jezno): Ne, ne! Nikogar ne rabim.

Struga: Ali pošljemo po zdravnika?

Glavar (leta po odru in se drži za glavo): O! O! . . .

Struga: Kako sem vam hvaležen, gospod glavar, za to sočutje!

Genovefa: Torej molči, motovilo! — Kaj naredimo, glavar?

Struga (prestrašeno): „Glavar“!?

Genovefa: Bodi no tiho! Kdo je odgovoren, gospod glavar?

Glavar (mučno): Odgovoren? Kdo je odgovoren?

Genovefa: Zdaj vidim dobro, kako reč stoji. Za mojim hrbtom ste si torej dovolili? . . . Fu! Da ste me prekanili! . . .

Struga (dreza ženo): Ali ne boš pametna? Kaj se ti blede ali kaj? S kom govoriš? Oprostite, gospod glavar, (tiho njemu:) menda je... (Napravi značilno gesto.)

Glavar: O! O! (Trka na Gizelina vrata:) Ali ne smem, gospodična?

Gizela (zunaj): Proč, proč od kljuke!

Glavar (tiho Genovefi): Ali bi poslali po...?

Genovefa (vstane): Ba! Toliko se tudi sama razumem.

Struga: Kaj se godi, za boga? Ali mi ne skrivate nekaj?

Glavar (nestrpno): Ne, ne, gospod nadzornik! Hladnokrvnost! Hladnokrvnost! (Nenadoma odločno:) Saj veste, jaz ljubim red v uradu. (Stopi hitro k vratom na levi in izgine k Gizeli.)

(Zunaj: vzklik Gizele, potem nerazumljiv njen hiter in srdit glas.)

Šesti prizor.

Struga, Genovefa.

Struga (presenečen in zmeden): Ali sanjam? Ona je že morda v postelji!

Genovefa: In kar tako, kajneda? Kje si pa imel oči do danes?
(Gizela zastoka zunaj.)

Struga (prestrašen): Zakaj ne pošljemo po zdravnika? Ali ni kaj hujšega? — Jaz pokličem Meto in jo pošljem.

Genovefa: Nič ne kliči! In glej, da ostane tajno vse skupaj! Ali še vedno ne razumeš? — O, teslo zabito! (Odide h Gizeli.)

Sedmi prizor.

Struga, potem glavar.

Struga: Kaj se godi? — Če bi umrla? Moja Gizelica!... (Hoče za ženo.)

Glavar (ga potisne nazaj): Nič ni hudega, gospod nadzornik. Nikar se ne vznemirjajte!

Struga: Kaj je, gospod glavar? Imejte usmiljenje, gospod glavar! Kaj se je zgodilo na plesu? Ali je kaj takega vžila? Strup?

Glavar (ki je zdaj mirnejši): Kako vam naj odgovorim na vse naenkrat? (Ga potrepilje pokroviteljsko po rami:) Hladnokrvnost, gospod nadzornik! Malo potrpljenja in malo zaupanja v nas! Saj še ne pojde svet v franže!

Struga: Ali...

Glavar: Nič: ali. Saj vidite, da se tudi jaz ne vznemirjam. Tu zdaj sedite, jaz vas lepo pripravim! Samo ne uganjajte mi komedij!

Osmi prizor.

Prejšnja, Genovefa.

Genovefa (pride z zavihanimi rokami od Gizele in gre preko odra v predsobo. Mimogrede): Ne nori, Polon! Bu, kako si prisnojen! Ne vidiš, da te gleda gospod glavar? Pametno se obnašaj! (Glavarju, ki hoče zopet h Gizeli:) Ne noter, glavar! Takoj se vrnem. (Odide zadaj.)

Deveti prizor.

Prejšnja, brez Genovefe.

Glavar: Kako pa urad, gospod nadzornik? Vse v redu? Je prišlo kaj novega danes?

Struga (se postavi po vojaško): Vse v redu, milostivi gospod! Oprostite!

Glavar (stopi k pisalni mizi in vzame akt v roke): Kaj imate tu? Škrlec... No, kako je s to stvarjo?

Struga (v zadregi): Hm... Res ne vem, gospod glavar... Nemarnost! Nemarnost!... Ampak...

Glavar: Familija! Familija, gospod nadzornik! Malo obzirov moramo le imeti. S tem nočem sicer nič reči... za bodočnost... In to je? (Vzame drug akt v roke:) Gosposodična Vehovar!

Struga: Za dopust, gospod glavar. Zanimivo! Človek ne ve, kaj bi si mislil... (Mlaskne z jezikom hudomušno:) Te naše gosposodične učiteljice... Mladost je norost, gospod glavar! Vedno malo sumljivo, vedno malo sumljivo! — Sicer ne vem, kakšno stališče zavzamete...

Glavar: To je ona iz Zatrjsja?

Struga: Lepo dekle...

Glavar: Le ugoti!

Struga: Nekaj šepetejo, gospod glavar... Niste ničesar slišali? Oni lajtnant, ki je bil tam na počitnicah...

Glavar: Tu je moj podpis. Se ugoti! In še eno prazno polo... za Škrleca. (Zopet podpiše.) Vse v redu. Le ne bodimo prestrogi! Ali ste zadovoljni z menoj, gospod nadzornik?

Struga (ves mehak in sladak): Neskončna je vaša milost, velerodje! Ali bi vas ne smel tudi jaz nekaj prositi? Letos je jubilej... Sicer še nimam polnih let... pa vendar... ali bi se ne dalo (menca z rokama in nogama) tudi... mogoče kaj malega...

Glavar: Križec? — Bries skrbi, nadzorniče! Vse v najlepšem tiru.

Struga: O, kako sem hvaležen!

Deseti prizor.

Prejšnja, Genovefa.

Genovefa (z velikim vrčem vode): Ali ne greš zopet na ples, glavar? Pozorni postanejo. Kakšne nerodnosti so to? Ali se spodobi? Hitro, dokler kdo ne posluži!

Glavar: Res je nerodnost. Ali je kdo . . . Kje je moja krinka? Ali je notri? (Hoče h Gizeli.)

Genovefa: Ni je notri, ne tja! Kaj pa mečkate v roki?

Glavar (pogleda in razgrne masko): Vrag! Zdaj moram kar tako . . .

Struga (uslužen): Ali bi vzeli Gizelino? Tu leži na mizi.

Genovefa: Norec! Belo? Ona je vendar kot angel . . .

(V tem trenutku se začuje od zunaj bližajoči se hrup in šum. Godba igra vedno bliže in bliže. Predno se vsi zavedo, kaj prihaja, je šunder že v predsobi.)

Genovefa (smukne preplašena v Gizelino sobo).

Enajsti prizor.

Prejšnji, brez Genovefe. Potem maskare.

Glavar (hiti prestrašen, da bi zaklenil; a v tem se že vrata na stežaj odpro, godba zabučí na oder, maskirani pari priplešejo in se grupirajo slikovito).

Zbor: Pustna noč, bučna noč,
 bajen tvoj čar;
 svet se vrti plešoč
 v smel kolobar.
 En, dva, tri, štir, pet, šest,
 valčkov nam čar
 v sanje zaziblje vest;
 ljubavi žar
 vzpali v razkošnem snu,
 zvalovi greh,
 v srcih vre brez strahu
 radost in smeh.
 Plesna noč, grešna noč,
 človek drhti,
 v strasti pogled ves žgoč,
 kri prekipi . . .

Dame: Pridi zdaj, ljubček moj,
 dokler je čas!
 Če si ti moj nocoj,
 tvoja sem jaz.

Gospodje: Pridi zdaj, ljubica,
 dokler je čas!
 Če si ti moja vsa,
 tvoj sem še jaz.

(Od prvega para se loči dama in zapleše sama proti glavarju. Nagajivo ga obkrožuje in mu poje koketno v obraz.)

Dama: O, dražestni gospod glavar,
 zakaj ste nas pustili?
 Pekla mogočni gospodar,
 nahajate se v sili?
 Če vam je dekle šlo v izgub,
 kaj bi porekli k meni?
 Saj vendar tudi Belcebub
 hlepi nocoj po ženi! —
 Bila sem angel-serafim,
 z nebes sem zrla doli . . .
 Tu vgladam vas in vsa zdrhtim
 v neznani mi še boli.
 Spustila sem se na zemljo,
 do vas prihrepenela
 in v srcu mi je pretežko,
 da bi nazaj zletela.
 Pristrigla, ah, mi je perot
 gorka do vas ljubezen,
 v nebeški se ne vrnem kot
 brez vas — gospod, ste jezen?
 (Se oklene njegove roke in se mu dobrika.)

Glavar (napol v zadregi, napol vesel, jo ljubeznivo poboža po bradici in grči nerazumljivo z očaranim smehljanjem na licih. Se pomeša med druge).

Gospod (ki ga je dama zapustila):
 Lani sem bil krofov sit,
 letos polente;
 lani sem pil pikolit,
 letos pa niente.
 Imel sem ljubico,

pa sem jo zgubu ;
srečen je tisti fant,
ki jo je dubu.

Zbor: Oj pustna noč, oj rajska noč
pekler v nebesa zvabi;
na pustno noč, na grešno noč
v pekler nebesa šla bi.
Hudič se ženi z angeli,
pekler v nebesa sili;
dolgčas je tam nedolžnosti,
po grehu se jej vzmihi. —
In ni pekla in ni nebes,
ljubezen sama vlada,
in greh je laž in laž je kes,
res je le sreče nada.
Kot greh sladko, kot kes bridko
vzkipeva hrepenenje,
in ustne v ustne se vpeko,
trenotek je življenje.
Vsa žalost je popotvat šla,
nesreča zdaj počiva;
kjer ni pekla in ni neba,
veselje večno biva.
Oj pustna noč, oj rajska noč . . .

(Iz Gizeline sobe se oglasi nenadoma otroško vekanje. Dame zavrešče, gospodje se preplašeni ustavijo. Jokanje poncha. Vse presenečeno vrvi in kriči navzkriž.)

Glavar (se prvi strezne in zbeži s svojo damo skozi zadnja vrata).

Vsi (v smehu in šalah, brez reda za njim.)

Gospod (brez dame):

Lani sem plela, plela
majaron,
pa me je ukanil, ukanil
en kajon.
Letos si plejem, plejem
rožmarin,
v zibelki joče
malí sin.

(Odide zadnji. Poje deloma že zunaj.)

Dvanajsti prizor.

Struga, pozneje Meta.

Struga (se je v zadnjem prizoru ravnal po glavarju. V začetku je bil razžaljen in ogorčen, potem pa se je tudi on smehljaj in celo nekaj mencial krog kostumiranih žensk. Ko se je oglasil iz sosedne sobe otroški krik, izprva ni razumel, kaj se je zgodilo, in se je čudil splošni zbežanosti. Tu se iznova oglasi vekanje, pomešano z jezno renčočim glasom njegove žene. Ves se prepade in kolena se mu zašibe): O! . . .

Meta (pride, oblečena samo na pol; srdito): Da veste, zdaj mi je dovolj teh komedij pod loncem. Niti en hipec nisem zatisnila očesa. Kakšen zlodej jih je neki klical sem gor? (Viha nos:) In kako to diši! Pa recite, če ne smrdi po antikristu? Fej! Precej jutri grem. Če hočete, si pa pridržite za zadnjih štirinajst dni.

(Tu se zopet oglasi otrok zunaj.)

Meta: O! — No, lepa reč! Sodoma in Gomora, saj sem rekla! Če tu ne izbruhne ogenj in žveplo... Beži, Meta! (Zakrili z rokama in odide.)

Struga (kakor bi se zbudil iz sanj): Gizela! (Hoče v njeno sobo.)

Trinajsti prizor.

Struga, Genovefa.

Genovefa (pride od desne): Ne kruli! Saj je že dobro. Vse je v redu. (Se gre umivat in si uravnava obleko.)

Struga: Kaj se je zgodilo? O! . . .

Genovefa: Ne brundaj, ko je že prepozno! Prej bi bil gledal!

Struga (si ruje lase:) In s kom?

Genovefa: Le potolaži se, tega že navijemo! Še deželni nadzornik postaneš, rečem ti.

Struga: O! . . .

Genovefa: Krog prsta ga ovijem. In če ne dobiš zlatega križca ali še kaj boljšega, mu izpraskam oči, da jo bo pomnil našo Gizelo.

Struga: A kdo?

Genovefa: Glavar! — A vzel jo bo! Njegova žena bo — pa če zbeži naravnost v Ameriko.

Struga: Gospod glavar!? Za božjo voljo, — ta škandal, ki nastane! Kako je mogla biti tako neumna?

Genovefa: I seveda, ona ga je zapeljala!? Kaj bi pa ti naredil na njenem mestu? Saj si čisto nor vanj! — Premamila sta me, ki sem se ves čas na tihem muzala, kako ga zgrabim za

ovratnik v pravem trenutku! O, pa mi jo že prinese! Tvoj zet bo, Polon, zapomni si!

Struga: In moja Gizela? (Odide na desno.)

Štirinajsti prizor.

Genovefa, Glavar.

Glavar (pride tihotapsko, da Genovefa prestrašeno plane iz svojih misli): Kako je? Vse v redu?

Genovefa: A!? Ste prišli torej? Prosim na besedico, gospodine!

Glavar (nestrpno): Kako je? Vse dobro?

Genovefa: Dobro! Fant je... A kdaj bo poroka?

Glavar: Ali bomo zdaj na to mislili? Jaz bi pogledal... (Hoče h Gizeli.)

Genovefa: Nič se ne boš odtegoval! Z besedo na dan!

Glavar: Naj se malo pozabi! Seveda se poročiva... samo malo naj se poleže ta vihar, ki pride.

Genovefa: A zakaj niste že prej skrbeli?

Glavar: Saj sem komaj vedel!

Petnajsti prizor.

Prejšnja, Struga.

Struga (pride objokan od Gizele. Ko zagleda glavarja se razveseli): O, gospod glavar! (Teče nazaj v sobo in prinese otroka glavarju.) Kakšen srček! Fantek je! Čvrst in okrogel! Potežkajte ga, gospod glavar! Če nima pet kil, Genovefa?

Gizela (zunaj): Dajte sem otroka! Ali je igrača?

Genovefa (jezno popade otroka in ga nese nazaj): Ali je igrača? Tu se zdaj zmeni ž njim in vprašaj ga, kdaj bo poroka! (Odide.)

Šestnajsti prizor.

Glavar, Struga.

Struga (zmeden, s potnimi kapljami na čelu): Kakšna nesreča, gospod glavar!

Glavar: Nič se ne žalite, prijatelj! Vse bo še dobro.

Struga (zamišljen): Kako bi to malo potlačili... malo omejili ta škandal?

Glavar: Jaz bi pogledal, gospod nadzornik...

Genovefa (zopet od desne): Zdaj lahko stopiš noter, gospod zet!

(Glavar odide na desno.)

Sedemnajsti prizor.**Struga, Genovefa.**

Struga (veselo): Zet! ... O! (Zopet zamišljen:) Da bi mogli to malo potlačiti ... Kako bi človek ... za boga ...

Genovefa (pospravlja): Glej zdaj, da pridemo k počitku! Glavarja pošljemo domov, trudna sem že.

Struga (plane veselo): Imam jo! Ti se uležeš, Vefica. Tvoj je! Rečemo, da je tvoj. Kdo bi smel dvomiti? (Jo prisili — prestrašeno od iznenadenja —, da leže v posteljo:) Ti se uležeš in otrok poleg tebe. Kdo bi smel dvomiti? (Hiti po otroka, ga prinese in položi poleg žene na posteljo.) Tako, vidiš! Kdo bi mogel dvomiti? In kdo bi pomislil na glavarja?

Osemnajsti prizor.**Prejšnja, glavar.**

Struga (ves srečen): Tako sem si izmislil, gospod glavar: Njen je! Ona leži in srček pri njej. Kdo bi mogel dvomiti? Ali ni imenitno, gospod glavar?

Glavar: Ampak ... ne jemljite si toliko k srcu, gospod nadzornik!

Genovefa (se zave in srdito vstane): Saj je nor! Teslo otročje! Jaz pa ga še gledam in mislim: kaj je zdaj to?

Struga (razočaran, v oči mu silijo solze): Ali jaz ... gospod glavar ...

(Zagrinjalo hitro pade.)

Satura.

Spisal L. Pintar.

(Konec.)

Se eno krajevno ime, dasi s čisto drugim sufiksom tvorjeno, spada po mojem mnenju k glagolu „znojiti“ (= paliti, pripekati), namreč Znojem, Znoj m. in Znojmo, Znojma n., mesto ležčče na levem strmem bregu reke Dyje (Taye) na Moravskem. Meni se vidi „znojim“ kakor part. praes. pass. od glagola „znojiti“, torej znojim kraj ali znojimo mesto prav kakor solčni pripeki razpostavljeno mesto, od žarkega solnca paljena in žarjena reber ali strmina. Fiat applicatio! — Ker smo že pri Znojimu, vsiljuje se mi zopet prilika

izpregovoriti o krajnoimenskih pridevnikih, ki so jih bili sredi minolega stoletja spravili v modo slovenski rodoljubni pisatelji. V tisti dobi je bilo prišlo v navado, da so pisatelji svojemu imenu pridevali še priimke na „-ski“ posnete ali po kraju svojega rojstva ali po kraju svojega tedanjega bivanja in službovanja. Če sta si bili imeni sicer popolnoma enaki, tedaj je bilo seveda dostavljanje takih priimkov naravno in potrebno. Tako pozna n. pr. naša literarna zgodovina dva Antona Umka, eden je bil rojen na Okiču, drugi v Stopičah; da sta se ločila, si je prvi prideval priimek Okiški, a drugi Stopiški. Ravno tako imamo dva Jožefa Rozmana; eden rojen v Šmartinu pri Kranju je bil častni korar in nadžupnik v Konjicah, drugi rojen v Ljubnem na Gorenjskem je bil dekan v Trebnjem. Po kraju svojega službovanja sta se torej razločevala Konjiški in Trebanjski, bila bi si pa tudi lahko izbrala priimke Šmartinski in Ljubenski. Toda pri mnogih ne vidimo te potrebe razločevanja in vendar so si — menda ker je bilo moderno in imenitno — izbirali take krajnoimenske priimke n. pr. Jovan Vesel Koseski (rojen v Kosezah), Janko Pukmeister Vijanski (rojen v Vinjah pri Novi cerkvi), Josip Godina Verdelski (rojen na Verdeltu pri Trstu), Ivan Vrban Zdravski (doma iz Vuhreta za Dravo), Luka Svetec Podgorski (doma iz Podgorja pri Kamniku) i. t. d. Tako je imel tudi Peter Hicinger dva taka pisateljska priimka Podlipski in Znojemski. Priimek „Podlipski“ si je bil po tedanji modi izbral, ker je služboval kot župni upravitelj pod Lipo ali v Podlipi pri Vrhniki. Kaj pa Znojemski? Vsaj vendar nimamo na Kranjskem nobenega Znojima! — Prav čudno je bil naš marljiv Jos. Marn v Jezičniku (XII, 2) porabil oba Hincigerjeva priimka, ko je govoreč o tem pisatelju, obdelujočem svoj čas ledino domače zgodovine in književnosti, zasukal besedo takole: „Pa ne le v starinoslovji in zgodovini, skoraj bi dejal, v vseh raznoterih vedah in znanstvih se je vadir in poskušal ranjki neutrudljivi Hicinger ter delal pod lipo slovansko neprenehoma v „potu svojega obraza“ — res Znojemski (znoj aestus, sudor)“. — Bere se taka panegyrična fraza v literarnozgodovinski razpravi res prav imenitno, toda za razumljenje onih dveh pisateljskih priimkov nam pa ne dá najmanjšega razjasnila. Prav podobno se mi to zdi, kakor če bi kdo rekel, da se je imenoval Anton Žakelj s pisateljskim priimkom Rodoljub Ledinski, ker je oral ledino slovenske književnosti. Jaz bi si tolmačil postanek pisateljskega priimka „Znojemski“ rajši takole. Znano je, da so pogosto dobivali novi doseljenci svoje priimke po kraju, od koder so se bili doselili. Tako je bil Wiener

Dunajčan, Gracer Gračan, Progar Pražan, Kremžar iz Kremsa, Glonar iz bavarske vasi Glon, Brinar (Brünner) iz Brna, mogoče seveda tudi, dasi manj verjetno, da Brinjar iz kake domače vasice z imenom Brinje i. t. d. Prav tako mislim, da si je naš Hicinger razlagal svoje ime iz krajnega imena Hietzing, češ da se je bil morda eden njegovih prednikov izselil iz Hietzinga pri Schönbrunnu, dasiravno je bolj verjetno, da so bili njegovi predniki doseljenci z Bavarskega ali s Tirolskega, kajti v ljudski šoli so ga baje še pisali Inzinger in Izinger; ta pisava pa bolj kaže na „Inzing“ in vas tega imena se nahaja na Bavarskem, druga pa v Inomoškem okraju na Tirolskem. Enako so tudi naši Menzingerji, Ranzingerji in Holzingerji nekdanji doseljenci iz Bavarskih vasij Menzing, Ranzing in Holzingen. — Končnica „-ing“ ali „-ingen“ pri krajnih imenih pa kaže, da služijo tistim krajnim imenom za podlago lastna osebna imena; to bi bila v navedenih slučajih okrnjena enozložna osebna imena „Hietz, Menz, Ranz, Holz“. Menz (slov. Mencej) laskorečnica (Koseform) iz imena Meginhard, Ranz laskorečnica iz Ranthar ali Randulf i. t. d. — (Primeri: Konrad Kunz, Heinrich Heinz, Ludwig Luz, Gottfried Götz, Ulrich Utz, Sigfrid Seiz & . . . Schmeller, I, 107 nasl.).

Kakor je videti, je menda hotel za slovenščino vneti Hicinger kot slovenski pisatelj tudi svoje ime posloveniti, pa je utegnil takole kombinirati: Hitze, vročina, znoj; Hitzing, Znojem (?); Hitzinger torej Znojemski. Ta kombinacija je pa pogrešna samo v tem, da se s sufiksom „-ing“ menda ne izvajajo krajna imena iz splošnih in še celo nekoliko abstraktnih apelativnikov, ampak le iz osebnih imen, torej Hitzing ne iz apelativnika Hitze (vročina, znoj, pripeka), ampak iz okrnjenke Hitz (= Hizo t. j. Hilt, Hildibert, Hildibrand, Hildifrid, Hildimar i. t. d.), t. j. Hitzova naselbina. Sicer pa smo konstatirali že zgoraj, da je bil menda naš Hicinger pravzaprav Inzinger in eden njegovih prednikov, ne morda ravno njegov oče Miha Inzinger, nogovičar, ampak že kateri prejšnjih, da se je bil doselil na Kranjsko z Bavarskega iz Inzinga. — Inzinger je pa „n“ v prvem zlogu sčasoma zatišil in zatopil, ker ima isti glas takoj v naslednjem zlogu zopet, enako kakor n. pr. Vijanski namesto Vinjanski, — in je iz njega postal Izinger. —

Krajnih imen te vrste tedaj, ki jim je solnčna ali senčna lega vzrok, imamo dokaj n. pr. Preserje, Osoje, Sojnica (nem. Zwanzgerberg) v občini Žihpolje v Celovškem okraju, Sončnik, zaselje pri Jablanici v občini Boštanjski in Solnčni marof pri Gornjem mokro-

nogu — in v nemščini razne Sommerau, Sommereben, Sommerleiten, Sonnberg, Sonnkogel, Sonnegg, Sonnleiten, Sonnseiten; v Abrucih je „sulaña“ solnčnat, a „buraña“ senčnat kraj (t. j. regio solanea in regio boranea) in v Lombardiji nedaleč od Vičence ob reki Brenti je vas z imenom Solagna.

Oglejmo si še nekaj krajnih imen končujočih se na „-lo“. Počivalo (der Rastort), kraj, kjer vozniki in tovoronosci navadno počivajo. Posestnik na počivalu je počivalnik in Počivavnik je na Slovenskem dokaj razširjen priimek. Po Zahn-u (Ortsnamenbuch 51) se imenuje kraj severno od Pilštajna „Podschiwalo“, v listinah okoli leta 1500 pisano „Poczifal“. — Jezerce „Mitalo“ pri Radečah pod Kumom ima morda svoje ime od tod, ker vodo meče iz preduha, češ da je to „metalo“ (die Auswurfstätte) Cf. Valv. II, 195. — Črnelo (Rotenbüchel) v občini Podreče v Brdskem okraju in drugo v občini Gorenja vas v Višnjegorskem okraju pa Črnile pri Piršnem bregu v občini Globoko okraja Breškega imajo menda ime od črnenja (rubescere, nigrescere), češ da je kraj temen od gostosti drevja ali pa, ker je porasten s temnim igličevjem, a ne s svetlimi listovci. Črnivec je torej ali barvar na črno (der Schwarzfärber) ali pa naseljenec na Črnelu ali Črnilu. Čurile pri Božjakovem v Metliškem okraju bi utegnili razlagati od „čuriti“ (pihati, duti ali duvat, flare, wehen n. pr. studeni vjetar čuri = vleče), češ da je kraj zelo na vetru, kjer imajo sape veliko moč. Močil t. j. močvirnih travnikov je po Slovenskem mnogo in močilnikov tudi; nedavno sem čital v nekem listu to ledinsko imé, češ da se nahaja na Rašici ali Vranščici nad Gameljni podmokla ravan z imenom Močila, kjer v zelo ugodni zimi baje (?) zraste trava, da bi jo lahko kosil. V občini Žabnice pri Sv. Lušarjah sem našel v repertoriju krajev zabeleženo ime „Namacilja“; to je slabo zapisana spojinska oblika iz predloga in imena kakor n. pr. Maunitz pri Rakeku iz „na Unc“, kam? na Močila, kje? na Močilih! — Ali je Ančilo (n'čilo) = nočilo (Nachtherberge) ali pa ničilo, kjer voda ničí ali ponikuje, je dokaj dvomljiva alternativa. —

Pojalo pri Vrhovljah (občina Št. Martin-Kviško) utegne biti Napajalo ali Pojilo. Pa il je zaselje s kakimi desetimi hišami blizu vasice Schattleiten (Senčna reber) v Graški okolici. Ali ne tiči morda tudi za tem imenom pojilo (die Tränke)? Čisto nemogoče to ni. — Polzela (Heilenstein) na Štajerskem je pa precej dobro prevedeno ime. Primeri Unger-Khulla str. 337: heil = glatt, schlüpfrig; die Heile = Glätte, Schlüpfrigkeit; polzel, i, f. je torej strma reber, ki

je morda nastala po dolgotrajnem deževju, če se je zemeljski usad ali prsteni plaz udrl in polezel navzdol (die Rutschlehne).

Končno izberimo izmed teh krajnih imen še nekaj koroških oblik na „-dlo“; da je ta končnica „-dlo“ med slovenskimi narečji neka posebnost koroščine, je že od Jarnika sem znano, torej kridvo za krilo in motovidlo za motovilo. V občini Sv. Steben na Zili imamo vas Močile, v nemščini se je ohranila oblika Matschiedl, le sreča je še, da ni bil kdo tako čezmerno moder, da bi bil napravil iz tega Mačji dol (Katzenthal), kakor so morda napravili iz Skočidlo raztrgano obliko Skoči dol. — V letopisu slov. Mat. 1880 (str. 186) je zabeležil Erjavec v „potni torbi“ iz Šenpasa prineseno besedo „skočidälo“ = slap, in to z opombo: „Kaže, da stoji namesto skočidlo, kakor govore Korošci, a mi velimo skočilo; primeri srbski Skokovac (Name eines Wasserfalls.)“ — Da ima biti Skoči dol (tako ga namreč dandanes pogrešno pišejo), nemški Gottesthal, v občini Vernberg v Beljaškem okraju le ena enotna beseda, mislim, da smem sklepati iz tega, ker prosti narod baje govori: kje? v Skočidole, od kod? iz Skočidōla. Ko bi imeli v tem imenu samostalnik „dol“ z determinacijo „Skoči“ ali „Skočji“, mislim, da bi priprosto ljudstvo pač govorilo: v Skočjem dolu, iz Skočjega dola i. t. d. To za obliko razkrojeno na dve besedi nenavadno — naravnost neverjetno naglaševanje „iz Skočidola, v Skočidolu“ je najlepši dokaz za enotnost besede. V poštev vzeti je pa tudi Skočidolovice, ime vasice v okraju Pelhřimov (Pilgram) na Češkem. — Skokau pri Ločah v občini Otmanje Celovškega okraja je morda skokalo (?). Skovec (pri Vélíki loki, pri Mokronogu, pri Št. Rupertu) je pač po haphologiji nastal iz skokovec, kakor gorenjski „kóvoz“ iz kolóvoz i. t. d. Nastanjenec na Skovcu je potem pa Skóvšek (Skovščák) ali Skušek. Pojedl v občini Himmelberg, v sodnjem okraju Feldkirchen (Koroško) bo pač tudi pojilo, kakor zgoraj omenjeni Napajedl na Moravskem. — — Dovolj! Znojiti je torej solnčiti (sonnen, söm-mern) in znojilo je solnčenje (die Sonnung) — pa tudi kraj za to (die Sonnungs-stätte).

Iz življenja Tomaža Križaja.

Povest. Spisal Josip Hrastar.

III.

Temno je že bilo, ko se je vrnil Križaj v Brinje. Na mostu je postal in se naslonil na ograjo. Bil je utrujen od slabe poti, noge ga skoro niso hotele več nositi. Pod mostom je zaspano šumela voda, v trškem zvoniku se je oglašal čuk, a pri prvi hiši je brlela petrolejka, kakor bi bila oddaljena več kilometrov. Tam od sredine trga so prihajali na uho neubrani glasovi fantovske pesmi, a iz neke gostilne se je glasila harmonika in se je slišalo teptanje nog po taktu.

Tomaž je slonel nepremično, ni se mu ljubilo dalje. Navadno je vselej krenil naravnost proti domu, kadar se je vračal s kakega izleta, a nocoj niti mislil ni na dom. Današnji odločilni dogodek ga je tako razburil, da je vse vrelo in kipelo v njem. Neštevilno misli, druga nasprotujoča drugi, se je podilo po njegovih možganih, bežalo mimo njega, da ni mogel ujeti nobene in si je ogledati natančneje. Načrt za načrtom se je porajal v njegovi duši; a komaj se je spočel prvi v nejasnih konturah, že ga je izpodrinil drugi, prav tako nejasen in nepraktičen. Sedaj je bil zadovoljen sam s seboj in s svojim uspehom; a takoj za tem zadovoljstvom mu je leglo okoli srca nenadoma nekaj težkega in tesnega. Solnčni žarki so se menjavali s senco in z dežjem, vse se je mešalo, kakor aprilskega dne, ki ga človek ne more biti ne vesel in ne žalosten. Kakšna bode pomlad, kdo bi mogel to vedeti ob takšnih dneh?

Tema je postajala vedno gostejša, vedno bolj se je odmikala svetilka, vedno motnejši so bili nje odhajajoči žarki. Samo voda pod mostom je šumela vedno enakomerno, ni se dala motiti od ničesar.

Tomaž se je premaknil, da bi stopil dalje. A tedaj je zaslišal bližajoče se stopinje, hitre ženske korake. Naglo se je naslonil nazaj in je stal nepremično na prejšnjem mestu. Ko je stopala mimo njega, ne da bi ga bila zapazila, je spoznal Križaj v njej davkarjevo Berto. Težko je sople, hoja je pričala o njeni dušni razburjenosti. Na koncu mostu so nenadoma utihnile stopinje, gotovo se je ustavila. Križaj je osupnil, nekaj mu je reklo, da sedaj nima ničesar tukaj opraviti, zato je hotel natihoma oditi. A v tistem trenutku so se zaslišale druge stopinje, težke in skoro drsajoče.

Postal je zopet in se stisnil ob ograjo. Mimo njega pa je stopal trgovec Kajdiž. Tudi njegove stopinje so utihnile za mostom.

„Mlada, drobna Berta, ta punčka, kakor jo je imenoval Strel, in pa starikavi, debeluhasti, napol že sivi Kajdiž! Interesantno, jako interesantno,“ si je mislil Križaj. „To je torej tista emancipacija!“

Tik ob ograji je stopal dalje in tiho, da se niso slišale njegove stopinje. Na tem prostoru ni smel več ostati, moral je proč, bodisi kamorkoli.

Ko je prišel do gostilne „Pri zelenem drevesu“, je nenadoma krenil noter. Sam ni vedel, kako da so ga zanesle noge tja, kamor ni zahajal nikdar. V prvi sobi je sedelo nekaj trških obrtnikov, ki so se glasno razgovarjali med seboj ter si tožili o slabih časih, o draginji in velikih davkih. Nič več ni na svetu, namesto bankovcev kopica otrok, namesto egiptovskih mesnih loncev sam krompir in kislo zelje. Prej ob nedeljah črno vino in pečenka s solatico, sladko in kislo, a sedaj sama kisla solatica brez pečenke in brez olja. Vino pa, da bi človek znorel, ako bi mu ga kdo zilil za vrat. No, želodcu, hvala bogu, vendar še ne škodi!

Samo trenotek je Križaj postal v tej sobi, in že je slišal vse to. Mikalo ga je, da bi sedel za prazno mizo v kot. A v tem trenotku je prišla debeluhasta kmečka natararica in mu je odprla vrata v drugo sobo. Nehote je krenil noter.

Ako bi se bilo spodobilo, bi se bil Tomaž takoj vrnil, zakaj okoli podolgaste, belo pogrnjene mize je sedela vsa trška elita, ki je navadno zahajala ob nedeljah k Polaju. Mučno mu je bilo in preklel je v tem hipu misel, ki ga je spravila nocoj čez ta prag. Toda ni se dalo pomagati, ujel se je bil sam, zato je bilo treba moško pretrpeti tudi to nepriliko.

Tudi v tej sobi je bilo že precej glasno. Rdeli so obrazi in svetile so se oči, po čašah se je penilo vino, pod stropom se je valil dim.

„Le bliže, gospod kancelist, le bliže! Vendar enkrat! Kam naj zapišemo?“ je vpil kontrolor. „Tukaj tik mene je lep prostor, kar zraven!“

Primaknil mu je stol in Križaj je prisedel. Z lahkim poklonom je pozdravil tudi druge.

Ivanka je zardela do las, ko ji je podal kancelist roko in sedel tik nje.

„Sedaj bomo pa lahko kaj zapeli,“ je dejal davkar. „Gospod Križaj je bil prej učitelj, mora torej znati.“

Križaj se je začel izgovarjati, toda pomagalo ni nič. Moral se je vdati in intoniral je ono znano:

„Po zimi pa rožice ne cveto . . .“

Simpatičen tenor je imel Križaj. Njegov glas in njegovi lepi dolgi lasje, oboje je bilo zelo nevarno ženskim srcem. Dasi niso peli drugi gospodje bogve kako precizno, je bila vendar pesem s Križajevo pomočjo precej ubrana. Pritegnile so tudi navzoče dame, peli so vsi naokoli. Tako se je zgodilo, da se je počutil Križaj v tej družbi kmalu mnogo bolje, nego si je mislil še pred nekoliko trenutki. Potegnil je krepko iz čaše, zardelo mu je lice, a od strani ga je grel ogenj iz Ivankinih oči, ki so bile neprenehoma uprte v njegov obraz.

Ko so končali prvo pesem, se ni dal tok več ustaviti.

„Še to!“ je vpil kontrolor. „Še ono!“ so zahtevali drugi. In pelo se je dalje brez konca in kraja.

Med petjem so se odprla vrata in je vstopila Berta. Križaj se je ozrl. Bila je v obraz rdeča in lasje ob sencih so bili nekoliko zmršeni. Sicer se je pa mirno ozrla po družbi in prav tako mirno je podala Križaju roko, ko ga je ugledala.

„Lepo je od vas, da pridete vendar enkrat v našo družčino,“ mu je dejala ter mu pogledala naravnost v oči. „Gotovo boste prihajali odzdej še večkrat, ali ne?“

„Ali je doma vse v redu, Berta?“ je vprašal davkar. Dolgo te ni bilo za nami!“

„Vse, papa! Morala sem dekli toliko naročiti za jutri zjutraj, da ne bo treba tako zgodaj vstajati.“

Križaj je slučajno pogledal Elzo. Zapazil je okoli njenih ust en komaj viden zaničljiv nasmeh, a tudi trn v njenih očeh, ko je pogledala Berto. Ta je mirno sedla poleg očeta in se je nedolžno smejala, kazoč svoje drobne bele zobe, ki so se bliskali izmed ozkih, češnjavordečih ust.

„A kaj, da ni nocoj še gospoda Kajdiža?“ je vprašal sodnik Elzo. Skomizgnila je z ramo ter dejala:

„Saj veste, da stric ni bil nikdar preveč točen, še tačas ne, ko je bil mlad, a zdaj se mi vidi, da je star.“

Berta jo je pogledala od strani. Srečala sta se njiju pogleda, in to, kar je bilo v njih, ni bilo prijateljstvo.

V tistem hipu je vstopil Kajdiž. Pozdravil je glasno ter začel stiskati roke vsem po vrsti.

„Eh, človek ni nikdar prost! Ti prokleti trgovski posli človeku še nedelje kradejo. Klanjam se gospe in gospodične! Zdravo, gospod Križaj!“

Njegov mastni obraz se je svetil, njegove tolste roke so se leno premikale od gosta do gosta. Sedel je in prijel za kozarec, ki ga je postavita predenj natararica. Visoko ga je dvignil in privzdignil glavo ter se ozrl po obmizju.

„Živela gospoda! Tako se pije na vaše zdravje!“

In izpraznil je kozarec do dna ter ga trdo postavil na mizo. Potem pa je pogledal Berto, pomežiknil ji z desnim očesom ter se nasmejaj . . .

Družba je postajala vedno bolj razposajena, kolikor pozneje je bilo. Nobenemu ni prišlo na misel, da bi že odšel. O polnoči pa se je nenadoma dvignil kontrolor ter se naslonil z iztegnjenimi rokami na mizo.

„Gospoda! Lep večer je danes. Takšnega slavlja že dolgo nismo imeli, zato pa ne sme biti nocoj brez slavnostnega govora. Predlagam torej, da se izvoli slavnostni govornik, pa da nam govori vsem iz srca.“

„Dobro, dobro, bene!“ je vpilo vse vprek.

„Kako volimo?“

„Na vžigalice. Kdor potegne najkrajšo, mora govoriti.“

Vlekli so, najkrajšo je potegnil Križaj.

„Živio, gospod Križaj govori!“

In vstal je Tomaž Križaj in je začel govoriti.

„Čestita gospoda! Nisem si mislil niti v sanjah, da mi bo danes dana prilika govoriti tako čestivredni družini. Priromal sem tujec med vas od nekoč, pojavil sem se med vami nenadoma in morda celo nehote, a vi ste me sprejeli z odprtimi rokami, zato se spodobi, da se vam pred vsem najsrčneje zahvalim za vašo prijaznost. Slučaj je nanesel, da sem postal nocoj slavnostni govornik. A kakšna je ta slavnost, kaj obhajamo nocoj? Mislim, da vam govorim vsem iz srca, ako trdim, da velja ta slavnost naši lepi slovenski domovini, da je torej moja dolžnost govoriti samo o njej, kako naj bi cvetla, rastle in postajala dan za dnem slavnejša, imovitejša in bolj spoštovana. Vsaj tako slavna, imovita in spoštovana kakor zasluži! In kako in kdaj se bo to zgodilo? Samo tako, čestita gospoda, da bo vsak izmed nas izpolnjeval dolžnosti ljubezni do nje in samo tedaj ako jih bode res izpolnjeval. Mi vsi, tudi dame, vsi moramo stati na braniku in ne smemo niti trenotek izpustiti iz

vidika sovražnika, ki se je, žal, pojavil med nami samimi. Glejte, dosedaj smo hodili roko v roki vsi brez izjeme, skupno smo se branili, skupno vihteli bojno kopje, a sedaj kažejo znamenja, da je satan zasejal ljuljko med pšenico, da nas je razdvojil ponoči ko smo spali brezskrbno, da se je priplazil k nam med meglo in temo, Znamenja so tukaj, ki ne lažejo, žalostna znamenja. In tako se bo zgodilo v kratkem, da se bomo morali boriti proti lastnim zaslepljenim bratom, in ta boj bo hujši, kakor boj s tujcem, ker se bodo trgala zraven srca in bodo plakale duše.“

„Res je to,“ se je oglasil kontrolor. „Toda, kdo bo jemal to tako resno sedaj opolnoči? In kaj nas to briga? To naj izvojujejo drugi. Dixi!“

„Tako je, govorite kaj drugega! Nocoj ni čas za to, nocoj se hočemo smežati, hočemo peti, torej udarite na druge strune,“ je pritrdil sodnik in bobnal v zadregi s prsti po mizi.

Toda Tomaž Križaj se je razvnel, sedaj ni mislil, da bi odnehal.

„Dovolite, da nadaljujem, kmalu dokončam! Samo še nekaj mi je na srcu in to se lahko odda dalje takoj. Glejte v kratkem bodo nove volitve v državni zbor. Ako hočete, da rešimo svojo čast, zavzemimo se za moža, ki je neomadeževan v vsakem oziru, ki je marljiv in delaven kakor mravlja, poštenjak od nog do glave. Ne najdete ga njemu podobnega daleč naokoli, ne prekosi ga noben. In ta mož je gospod Majde. Njemu se zaupajmo, njega postavimo za kandidata! Uničimo nasprotno nakano začasa, da se nam ne bodo smejali tujci, da bode ponosno vihral prapor svobode v solncu naše slave! Živela naša domovina! Naprej zastava Slave!“

Zapel je Tomaž Križaj, in jasen in srebrnočist je bil njegov glas. Njegov obraz se je svetil, kakor bi bil oblit od večerne zarje, njegova glava je zrla ponosno po sobi. Toda Tomaž Križaj je moral peti sam, drugim so klonile glave, zrlji so v zadregi pod mizo.

„Čemu bi se vtikali v reči, ki nas nič ne brigajo? Majde in vi poučujte tiste zabite kmete tam v mlinu, da vas bodo še enkrat pretepli. D drugega dobička ne boste imeli od tega, je dejal sodnik.

„He, he, he,“ se je smejal Kajdiž. „To bi se pa res utegnilo zgoditi.“

Elza se je zaničljivo nasmihala, Berta je gledala pod mizo, a Ivanka je nervozno mečkala konec namiznega prta med svojimi belimi prsti. Druge dame so se držale resno in dostojanstveno, nobena ni trenila z očmi.

„Torej boj je pred durmi,“ je dejal Križaj samozavestno. „Mi se ga ne bojimo. Ako nimamo na svoji strani vas, je to sicer žalostno, a še bolj žalostno bi bilo, da bi res ne mogli dobiti drugih in takšnih mož, ki mislijo in delajo, kakor mislimo in delamo mi!“ ...

Polagoma se je začela prazniti soba. Odšli so bili že vsi, samo kontrolor z Ivanko in notarjev solicator ter Križaj so še ostali.

„Vi ste velik idealist, gospod Križaj, to se pravi po domače — tepec,“ je dejal kontrolor Križaju. „Ali ne umete, da vas sodnik lahko ubije z eno samo besedo? Takoj boste neškodljivi, ako nečete razumeti!“

„Naj se zgodi, kar se hoče, proti svojemu prepričanju ne bom delal nikoli,“ je odgovoril Križaj odločno.

Ivanka ga je pogledala naravnost v oči in v tem pogledu je bilo nekaj, da je Križaj osupnil. Občudovanje, vdanost, ljubezen, vse se je zazrcalilo v njem nenadoma, a jasno in nedvomno. In Križaju je bilo v istem hipu tako hudo pri srcu, da bi se bil razjokal.

Ko so šli proti domu, sta hodila kontrolor in solicator naprej, a za njima je stopal Križaj z Ivanko.

Tesno je hodila Ivanka poleg njega. Njena laket se je često dotaknila njegove, njeni prsti so se včasih kakor slučajno srečali z njegovo roko. A ko sta dospela na trg pred šolo, tedaj se je hipoma ustavila ter se obrnila proti njemu. Nje glava se je približala njegovi in zasklel ga je pogled njenih oči.

„Gospod Križaj, jaz vas — spoštujem, jaz vas — ljubim!“ ... Tisti hip je že bil Križaj sam, njene nagle odhajajoče stopinje so odmevale po tlaku.

IV.

Bilo je nekoliko dni pozneje.

Po Brinju se je raznesla vest o Križajevi zaroki z Marico; kakor ogenj se je širila od hiše do hiše. Nihče ni vedel, kdo jo je zanesel, prišel je nekdo od nekod, vtaknil plamenico v slamnato streho in začelo je goreti.

Berti je padla knjiga iz rok, ko je zaslišala to nenadno novico. Skočila je kvišku, ognila mantiljo ter tekla preko ceste k Ivanki. Vsa zasopla se je ustavila šele v kuhinji, kjer je Ivanka likala perilo.

„Ali veš sedaj, zakaj se je tako potegoval za Majdeta? Vedela sem, da je hinavec, da je koristolovec in nikdar nisem zaupala njegovim sladkim besedam. To je maček, ki spredaj liže in zadaj praska. In glej, prav sem imela. Nobena od nas ni bila vredna, da

bi se ji približala ta tako visoka in učena glava. Treba je šele bilo gospodične mlinarice, da nam je pokazal, kako ugledne smo v njegovih očeh.“

„Toda o čem in o kom pravzaprav govoriš? Jaz te ne razumem,“ se je začudila Ivanka. A nje lice je hipoma prebledelo in nje oči so bile preplašene.

„O kom? Ali ne poznaš več tistega Križaja, ki vodi vso politiko naše okolice, ki je pameten kakor protestantovski pastor in neumen kakor noč? Zaročil se je z Majdetovo sestro, tisto Marico, ki ima lepe oči in velike noge.“

Ivanka se je tesneje oprijela stola.

„A kaj te to briga?“ je dejala čez nekoliko časa popolnoma mirno. „Saj ti si mu vedno nasprotovala, kako naj bi se ti bil približal? Ali sedaj vidim, da je bilo tisto nasprotovanje samo namišljeno, sedaj vidim, da so bile tvoje misli bliže njega, nego se je videlo.“

„Kaj blebečeš? Za ves svet bi ga ne bila vzela, kvečemu ako bi bil sam na njem. Pa jezi me največ zaradi vas. Ali ste zato prišle na svet, da boste obsedele in da bodo hodili takšni ljudje mimo vas s škodoželjnim smehljajem na ustnah in z veseljem v srcu, da sedite?“

„Pustiva to, Berta! Ali pa veš nekaj drugega? Danes se je govorilo nekje o neki mladi gospodični, ki ima skrivne sestanke s starim — Kajdižem. Ali ti je morda kaj znanega? Pravijo, da občujeta jako intimno.“

Berta je prebledela. Ugriznila se je v spodnjo ustnico, da so se poznali v njej zobje in stisnila je drobne pesti.

„Kdo je to pravil? Z imenom na dan!“

„Ne razburjaj se, Berta! Glej, hotela sem ti samo pokazati, koliko se sme verjeti takšnim novicam, ki jih trosijo dvomljivi elementi v svet v svojo radost in korist. Prav tako malo kakor to zadnjo novico o tisti mladi gospodični, verujem ono o Križajevi zaroki.“

„Verujem, verujem ti Ivanka!“ je dejala Berta porogljivo. „Toda nimam sedaj več časa. Zbogom!“

Obrnila se je in naglo odšla po stopnicah.

Ivanka se je naslonila na desko, ki je na njej likala, in zakrila si je obraz v dlani. Dolgo je slonela tako nepremično, a potem je dvignila glavo in se je zazrla tja vun skozi okno. Šolnce je stalo jasno na nebu, drevje se je zibalo v rahli sapi, oddaleč so črneli jelovi vrhovi. Njen pogled je splaval tja v daljavo, zahrepenel je nekam

za tretjo goro. Njena ustna so se narahlo stresla, tiho, neslišno so govorila: „In vendar ga moram ljubiti in ga bom ljubila z vso dušo in z vsem srcem!“

Razjasnil se je njen obraz, kakor bi ga bil poljubil prvi pomladni solnčni žarek . . .

*
*
*

„No, kaj se danes zopet držiš kakor slabo vreme? Ako ti ni prav, ti je odprta pot kamor hočeš,“ je dejal Kajdiž Elzi med obedom. Elza ni odgovorila ničesar.

To ga je razjezilo.

„To je zahvala, da sem te vzel k sebi, da sem te pobral takorekoč z ulice in te rešil blata in nesnage. Ko se je tvoja mati spečala s tistim lopovom, ki ni imel drugega nego grški nos in tiste dolge ciganske lase, kdo je bil tisti, ki jo je vzel pod streho, da niso kazali za njo ljudje, ki so bili še bolj malovredni od nje? Ali nisem bil jaz tisti? Jaz, stari Kajdiž, kakor mu sedaj praviš ti. Skrbel sem zate, kakor bi bil tvoj oče, vse si imela, kar si poželela sama, a zato moram gledati tvoj čemerni obraz in tvoj strupeni pogled. Zato me še opravljáš.“

Elza je še vedno molčala.

„Ne odgovoriš ničesar? Slabo vest imaš. Povem ti pa, da nisem voljan prenašati tvoje sirovosti dalje. Ali se vdaj ali pojdi! Jaz sem tukaj gospodar!“

Obrnila se je proti njemu in povzdignila glavo.

„Dobro vem, da ste gospodar vi; toda ali vam nisem delala vse svoje življenje kakor črna živina? Ali vam nisem stregla v boleznih ter prečula pri vaši postelji nešteto dolgih in tesnih noči? Ali vam nisem bila dosedaj dober otrok, za kakršnega ste me nekdanj sprejeli in mi obljubili, da boste skrbeli zame vedno, kakor bi bila vaša lastna hči? Ne očitam vam ničesar, a to razmerje z nekdanjo mojo nevredno prijateljico je za vas presramotno! Prav tako bi bilo presramotno zame, ako bi živela zraven nje, če jo vzamete vi! Prevarala me je ona, prevarali ste me vi, zato se ne čudite, da so tako pikre moje besede! Toda zapomnite si, še klicali me bodete, zakaj ž njo ne boste srečni! Kadar vam bo pa prav hudo, spomnite se mojih sedanjih besed, morda vam odleže. Jaz se odpravim od tukaj še danes. Zbogom!“

Vstala je ter odšla iz sobe.

Kajdiž se je naslonil v stolu in strmел predse. Ustnice so se mu tresle od jeze, oči so se mu izbulile ter zrle za njo, kakor bi bile steklene . . .

Po trgu je zašumelo. Dvoje tako važnih novic ni bilo karsibodi. Križaj se ženi, Kajdiž ima razmerje z Berto, torej bo tudi iz tega nekaj . . .

Popoludne je prišel davkar nenadoma iz urada domov. Poklical je Berto v svojo sobo ter zaklenil vrata za seboj. Slišalo se je vpitje, a polagoma se je ublažilo in nazadnje popolnoma utihnilo. Čez dolgo so se zopet odprla vrata, in davkar je stopal ravno kakor sveča naravnost h Kajdižu.

Kaj in kako sta se pomenila med seboj, kdo bi mogel vedeti? Toda davkarjev obraz je bil tako čist in jasen, ko se je vračal od Kajdiža, da je vsak lahko ugenil, kako se je vse izteklo gladko in v njegovo zadovoljnost.

Še tisti večer pa je izginila Elza iz trga . . .

* * *

Strel je zopet posetil Križaja po večerji. Prišel je s pipo v ustih kakor po navadi ter molče sedel za peč. Križaj je ležal na divanu, pušil cigareto ter gledal za dimovimi kolobarji, ki so se lepo dvigali proti stropu.

„Torej ti se ženiš,“ je izpregovoril Strel čez nekoliko časa.

Križaj je samo skomizgnil z ramo ter potegnil iz cigarete.

„Morda misliš, da sem ti prišel odgovarjat? Da ti začnem slikati vse prijetnosti zakonskega življenja, kakršno sem živel in še živim jaz? Ne, Tomaž! Prav nasprotno, jaz ti prav resno svetujem, da se oženiš čimprej!“

Križaj se je dvignil in začel hoditi gorindol po sobi. Ustavil se je pred Strelom ter vprašal:

„In kakšni so razlogi, ki so te privedli, da mi tako dobrohotno svetuješ?“

„Poslušaj! Edina rešitev zate je zakon. Ta ti še utegne izbiti iz glave tisti neumni idealizem, ki ti bo sicer zavil vrat prej ali slej. Škoda bi te bilo, pameten fant si drugače. Izvedel sem zopet, kakšno neumnost si napravil v svoji gorečnosti zadnjo nedeljo. In še opolnoči, ko vse že spi, si šel pridigovat in ko je bilo že vse pijano. Sedaj ve to ves trg in zasluga našega kaplana je, da se ti smejejo celo stare babnice. Veruj mi, mi ne opravimo ničesar proti nasprotnikom, premalo nas je, a za njimi je masa, ki nas sovraži

in ki si ob njej polomiš rebra in razbiješ glavo. Čakati moramo, da se to preživi samo, potem nastopimo mi ali pa nastopijo naši nasledniki.“

Tomaž je zrojil.

„Kdo te je podkupil, Strel? Ali smo res že tako daleč, da odpadajo možje, kakršni si bil ti? Ali naj pustim sedaj Majdeta na cedilu? Ali naj gledamo s prekrizanimi rokami, kako zmaguje neumnost, kako se smejejo bebcu pametnim možem?“

Strel je zmajal z glavo.

„Naša usoda je že davno zapečatenjena. Poginiti moramo, čim prej tem bolje! Čemu je dobro to životarenje? Jetični otroci smo, ki jim ni pomoči.“

Križaj je stopil naglo k oknu. Tresle so se mu roke, tresel se mu je glas, ko je dejal zamolklo:

„Ako govoriš tako, Strel, tedaj ne moreva biti več prijatelja.“

Strel je vstal ter pristopil k njemu. Položil mu je roko na ramo ter govoril:

„Ne razumi me napačno, Tomaž! Dobro me poznaš in dobro veš, kako me boli vse to, kako hudo mi je, da moram tako govoriti. Voz tiči pod klancem in nihče ga ne more spraviti do vrha. Nas je premalo, a nasprotniki so prodani. Povem ti, ako ljudstvo samo ne dvigne rok, da bi polisnilo voz dalje, bo ostal tam, kjer je, in blago na njem bo strohnelo in spreperelo. In to ljudstvo ne bo nikdar dvignilo rok, ker niti ne ve, kakšne dragocenosti so na vozu. Kdo naj mu pove, ko mu je zabranjeno, da ne sme poslušati?“

„A jaz trdno verujem, Strel, da se izboljšujejo časi, zakaj jedro našega naroda je zdravo in ne bo segnilo!“

„Dal Bog, da bi bilo res, kar govoriš! — Toda, čakaj, ne govoriva sedaj več o tem. Skuhati hočem čaj, morda nama pride potem kaj pametnejšega na misel.“

Strel je šel v kuhinjo po pripravo za čaj. Toda komaj je zaprl vrata za seboj, že se je iz veže oglasila pesem. Mogočno je odmeval zbor:

„Jaz sem Slovan dušom, telom . . .“

Kaj to pomeni? Kdo so ti pevci? Križaj je čakal, da so odpeli, nato je stopil iz sobe v vežo. Takoj za njim je bil Strel. Tedaj je stopil iz gručice mladenič, velik in raven kakor sveča, jasnega, inteligentnega obraza. Ustavil se je pred Križajem.

„Slišali smo, gospod Tomaž Križaj, da ste se zaročili s hčerko našega prvoboritelja, gospoda Majdeta. Nismo mogli drugače, nego da smo se zbrali sedaj tukaj, da vam čestitamo s slovansko pesmijo, ki jo tudi vi nad vse spoštujete. Izvedeli smo vse, kar se je godilo v nedeljo zvečer in smo prišli, da vam izrazimo svoje spoštovanje ter se vam ponudimo v pomoč, kjerkoli nas boste potrebovali. Bog vas živi!“

Križaj je bil presenečen, vse je začelo vreti in kipeti v njem. Strel je videl, kaj se godi v njem, je vedel, da bo na to odgovoril navdušeno in z vsem lastnim mu ognjem. A videl je tudi, da posluša spodaj Trdan in njegova družina, videl tudi, da se je na stopnicah zbralo nekaj drugih ljudi, zato mu je pošepnil: „Pelji jih najprej v sobo, tam se bo vse lepše opravilo in razvilo!“

In povabil jih je Križaj v sobo. Tam se je vrstila pesem za pesmijo, tam je dal Tomaž zopet duška svojim čuvstvom.

Ko so pozno po noči odšli od Križaja, je ta odprl okno, zakaj vroče mu je bilo od razburjenosti in začela ga je boleti glava. A tedaj je slišal, kako so po trški glavni ulici korakali pevci, kako se je glasila v noč „Naprej zastava Slave!“ . . .

(Konec prihodnjic.)

P. Žmitek:

Sedma umetniška razstava v Jakopičevem paviljonu.

Vsak napredek ima svoje zapreke; le prepričanje, da stremi človeštvo k popolnosti, nas hrabri k edinemu smotru — do zmage. Vemo, da kultura zahteva boj in da pri tem padajo žrtve. Čim bolj je zanemarjena okolica, kamor se namerava sejati seme popolnosti, tem večji je trud; mnogo vztrajnega dela je treba, predno se iztrebi trnje in osat in šele na taki podlagi se more orati ledina. In ne da se prikrivati, da je tudi iz naše zemlje vzkliklo, zrastle dovolj trnja. Gospodarja, ki naj bi skrbel za svojo lastno zemljo, so odpeljali, potem so jo obdelovali najemniki in posli, katerim ni bilo mnogo do blagostanja, in nazadnje še je prišel sovražnik ter zasejal ljuljko . . .

Nikdar nisem mogel verjeti, da bi strankarski politični boj mogel poseči tudi kdaj v svetišče umetnosti, toda motil sem se.

Mislil sem, da se mora umetnost razvijati edino le zato, da stremi sama k sebi, toda postalo je drugače . . . Enajsto leto se vrši pri nas javni umetniški razvoj. To je sicer kratka doba, toda mnogo važnega se je izvršilo na polju umetnosti. Leta 1900. se je dogodil prvi slučaj, uveljaviti pravico umetnosti na rodnih tleh; zgodilo se je to v ljubljanskem Mestnem domu. Vsa ta stremjenja so tavalá pod takratnim okriljem „Slovenskega umetniškega društva v Ljubljani“. Njega slabotna življenska moč je hiralá, dokler ni ugasnila po dveletnem životarenju. Ob zaključku druge slovenske umetniške razstave v „Narodnem domu“ smo spremljali to društvo k večnemu počitku s prisrčno željo, da bi se ne oživilo več pod takimi razmerami.

Po razpustitvi tega društva smo se razšli na razne strani, večina se jih sploh ni več vrnila. Le nekaj takih, katerim je bilo nad vse le čisto umetniško delovanje, smo se slučajno našli ter sklenili, nastopati od časa do časa združeno v krajih, kjer se goji umetnost.

Brez hrupa smo izražali medsebojna stremjenja, začutili smo namreč potrebo, da prodremo v tujini. Prvi nastop se je vršil l. 1904. na Dunaju v Miethkejevi galeriji. Slučajno, popolnoma slučajno je dobila naša takratna skupina ime „Sava“. Nismo bili za tak krst; vsaj midva s tovarišem Jakopičem sva delala dovtipe, ko nama je poročal rajnki Ivan Grohar v Prago, kako ime da naj damo klubu. Bilo je nama pač brezpomembno, da klub dobi sploh kako ime. Ker so pa trdili, da brez krstnega lista nimamo pravice v javnosti, smo končno v to privolili, ime pa so izbrali drugi. Miethke sam je bil svečenik, botri pa smo bili: Fr. Berneker, Iv. Grohar, R. Jakopič in jaz. Izmed vseh ostalih razstavljalcev smo bili mi štirje navzoči; to je gola resnica. Razstavilo nas je takrat devet umetnikov, osem slikarjev in eden kipar: Berneker, Grohar, Jakopič, Jama z gospo, M. Sternen s sedanjo soprogo R. Klein, F. Vesel in jaz.

Po dunajski razstavi so imele prireditve kluba „Sava“ za razvoj naše umetnosti važen pomen; vršile so se brez vsakih postranskih namenov v Belgradu, Sofiji, Londonu, Trstu, Varšavi in Krakovu. Zadnja leta se z ozirom na druge domače umetnike nismo hoteli separirati, kar pa je bilo v škodo nam samim . . .

Ko je sezidal prijatelj Jakopič na svojo odgovornost umetniški paviljon, so se začele v njem prirejati razstave z namenom, da se vzgaja naše občinstvo v umetniškem oziru. Z nastopajočimi umetniki pa so se prikradli v domovino tudi nepovabljeni različni pismarji in farizeji ter istočasno s prireditvami na umetniškem polju skušali slepiti javnost z razlagami, ki so za pravi razvoj umetnosti škod-

ljive. Število boriteljev za umetnost „Savanov“ se je krčilo, naraščale pa so vrste nasprotnikov; kriva je bila prizanesljivost „Savanov“, katerim so intrige deveta briga. —

*

Značilna je ta sedma razstava v Jakopičevem paviljonu. Z njo se daje prilika mladim močem, da pokažejo javno, kaj zmorejo na polju umetniških stremljenj. Prvenstvo gre v vsakem oziru dvema razstavljalcema: kiparju A. Dolinarju in slikarju P. Gustinčiču. Oba sta se najprvo izobraževala v Ljubljani, prvi na c. kr. umetno obrtni šoli pod vodstvom g. prof. A. Repiča, drugega pa je vzgojil R. Jakopič. Dolinar je nadaljeval svoje študije na dunajski akademiji umetnosti, Gustinčič pa v Monakovem in v Florenci. Prvoten razvoj je vplival več ali manj na oba; upati je, da se še izpopolnita in razvijeta v prave, samostojno delujoče umetnike. Njih dela kažejo mnogo vrlin, tuintam še je kak nedostatek, kar pa ju naj bodri k neustrašenemu stremljenju za cilji umetniške popolnosti.

Slikar M. Rašica bi si bil ohranil lepše vtiske o sebi, ako bi bil nadaljeval prej započeto pot, kar je dokazal v delih bosansko-hercegovskih pokrajin.

Anton Sever je razstavil pet bronastih plaket, med katerimi je brezdvomno najboljša slepčeva glava. V drastično mehkih ploskah izraža slepca, ki je izvrstno modeliran, posebno okrog čela prehajajo mehkobno lasje v ozadje. Starkina glava je karakteristična in markantna študija.

Da pokaže kipar Anton Štefinc javnosti odkrito in nesramežljivo svoje dosedanje delovanje, je razstavil vse, kar je imel pri roki. „Tu je, sedaj pa glejte! To mi je uspelo, drugo je slabše!“ Resnično priznam, da mi je ljubši odkritosrčen vagabund, kakor pa hinavski kavalir. Nedvomno ima tudi nekaj dobrih umetniških del, kar jasno priča kip „Kristus“, ki je izvršen po vseh umetniških pravilih, s popolnim znanjem tako, da čestitamo novo nastopajočemu umetniku - kiparju. Proporcionalno, anatomsko in tehnično pravilno, kaj pa še hočete več! Dobra so tudi njegova „Starec“ in „Studenec“; tudi par drugih del je v posameznostih prav poučnih. — Res je, da je marsikaj takega, kar bi Štefinc kot samostojno delujoči umetnik morda v poznejši dobi ne razstavil, toda pustimo, naj se razvije! Ako se pojavi pri njem še na površje v isti meri občutek, kakršno ima znanje, tedaj smemo pričakovati čez nekaj let izbornih njegovih umotvorov.

Književna poročila.

Milan Pugelj, Mali ljudje. Natisnila in založila lg. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. V Ljubljani 1911. 8°. 236 str. Cena broš. 3 K, vez. 4 K.

Naši Dolenjci so dobrodušni ljudje, veseli in zgovorni; čemernih puščob med njimi ne najdeš izlepa. Tista košata samosvojost Gorenjcev jim je tuja. Dolenjec je v družbi vesel, rad zapoje, še rajši pa govori o vsem mogočem, kar mu šviga po bistri glavi. Govori zato, da se igra z besedo in da se smeje tisti čudni napol resnobni, napol norčavi zmesi, ki se mu sama usiplje na jezik in mora na dan. Pa naj tudi govori o žalostnih dogodkih, Dolenjec ne govori s pobitostjo, ki mori besedo, marveč ogleduje celo tragičen slučaj v rožni luči. Tudi ni, da bi si z razglabljanjem težavnih in globokoumnih življenskih problemov ubijal glavo. Njegov razgovor je kakor potoček, ki jadrno žubori po strugi in ne dela globokih tolmunov. Dolenjci se radi šalijo in se zbadajo, vendar njih zbadanje ne žali in ne rani duše. Lahkotna, kakor njih govor, je tudi njih življenska filozofija. — V takih okoliščinah je zrastel Milan Pugelj in ž njim njegov pripovedovalni talent. In ker piše, kakor mu narekuje njegov nepokvarjen dolenjski značaj, so tudi osebe njegovih novel, povesti in črtic pristni Dolenjci. Sami mali ljudje so to, kmetje, hlapci, dekle, organisti, malomeščani, študentje, mali uradniki; včasih portretira tudi to ali ono grajsko figuro z nešteti dolenjskih graščin. Pripoveduje lahko, z dobredejnim solničnim humorjem in ravno zadosti zanimivo, da mu sledimo z veseljem. Kakor so vsakdanje njegove osebe, tako preprosto je dejanje: brez zamotanih zapletljivajev se razvija z logično preprostostjo, ne zastaja, pa tudi ne prehiteva. Čitatelj se ob Pugljevih spisih počuti prijetno, kakor da je doma med domačini, in prav zato je njegovo zanimanje za te preproste dogodke tem večje. Zdi se nam, da čujemo nekoga, ki nam vse te zgodbe pripoveduje, ne čutimo namreč osebnosti avtorjeve. Pugelj pripoveduje živahno in nazorno; nepotrebnih besed ne stavlja izlepa, razen, ko bi rad kaj prav posebno poudaril. V tem slučaju je včasih brez potrebe gostobeseden, tako n. pr. (str. 70): „Mislil je nekaj svinčnega, težkega, morečega, kar je vleklo in tiščalo k tlom, k zemlji in dalje vanjo in v grob in še globlje“; ali pa (str. 79): „Postal je od včeraj do danes potepuh, izgubljenec, postopač, klativitez“. — Osebe, krajino, situacijo očrta s par krepkimi izrazi tako točno, da se pred domišljijo pojavijo s konkretno določnostjo svojih obrisov, podrobnosti pa si lahko izlika sama. Dialogov ni dosti; kar jih je, so spretno razmotani, zabavni in mnogokrat duhoviti. Duhovite in včasih pesniške pa so Pugljeve primere, nekaka dolenjska specijaliteta. Sploh ima vsa devet črtic in novelic obsegajoča knjiga svoj poseben značaj, noto pristnega dolenjskega pokolenja. Nekateri spisi so bili že priobčeni, pa jih je pisatelj sedaj nekoliko predelal, nekaj pa je povsem novih. Najlepša je pač „Zimska pot“, po kateri je tudi posneta naslovna slika Maksima Gasparija. Največ dovtipnosti se skriva v „Hlapcu“ in prav šegavi novelici o mladem, nerodnem študentu „V letih nerodnih“. Čedna satira na samoljubje pikolovskih učenjakov je „Pismouk“; nekaj za naše slovstvo posebnega je iz živalskega življenja zajeta zgodba vranje rodbine („Vrane“), ki me nekoliko spominja na Kiplinga. — Posamezni odstavki so po svoji vsebini kakor po svojem prozornem in lepem slogu kakor nalašč, da jih sestavljajci naših šolskih čitank

sprejmejo med berila. Lepo, zabavno, povsem domačo slovensko knjigo prav odkritosrčno priporočam vsakomur, kdor ima zmisel za zdrav humor in ne zavrača lahkotnega štiva.

Fr. Kobal.

Josip Jurčič, Deseti brat. Roman. Ilustriral Ivan Vavpotič. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. Slovenskih Večernic 65. zvezek. 1911. 8°. 224 str.

Družba sv. Mohorja je bratovščina, ki deli svojim članom odpustke in molitvenike. Prvih je deležen zaradi nevestnega izpolnjevanja pogojev malokdo, drugi prihajajo leto za letom v hiše članov. Sicer nisem čisto proti obdarovanju članov z molitveniki, ker vem, da jih zahteva mnogo članov in da so ob jezikovni meji čisto edina slovenska knjiga, ki pride našim ljudem v roke in jim priča, da se tiskajo tudi v tem zaničevanem jeziku knjige. Povedati hočem le, da je kazala Družba sv. Mohorja do zadnjega časa najboljšemu delu naših pisateljev neprijazno lice. Med vesela znamenja, ki kažejo, da zapušča Družba svoje dosedanje preozkosrčno stališče, spada tudi izdaja Jurčičevega „Desetega brata“.

Kakor javlja dr. Fr. Kotnik v Apihovem nekrologu, sta jo priredila profesorja Apih in Podboj. Ker je umrl prvi 19. januarja 1911, je opravil večino dela najbrže zadnji. Družbin „Deseti brat“ ni torej ponatis, ampak ljudska izdaja, prirejena po Levčevi iz l. 1882., oziroma po drugem, izpremenjenem natisu iz l. 1902. in po izdaji Janežičevega „Cvetja“ iz l. 1866. — Ljudske izdaje niso namenjene znanstvenim svrhom, zato sodim o njih: črtanje stavkov ali odstavkov in izpreminjanje jezika je dovoljeno, če je v resnici potrebno. Nikdar pa ne sme izgubiti zaradi tega delo na svoji pristnosti, na svojem koloritu.

Ker je pa hotela imeti Družba — baje iz tiskarskih ozirov (gl. Glasnik Družbe sv. Mohorja!) — sodo število tiskovnih pol, zato je črtala čez potrebe škofijske cenzure, da je dobila ravno 224 strani, t. j. 14 pol. Da ni mogel uiti omenjeni cenzuri sledeči stavek v Martinkovi molitvi: „Saj si mi dal s pametjo tudi neumnost; saj si vedel, kakov bom in kako se mi bo godilo, predno si me ustvaril“, mi je umljivo, ne razumem pa, zakaj je moral odleteti uvod XIV., del XIX. in konec XX. poglavja. To so sama za Jurčiča značilna mesta, kakor so posamezni izpuščeni stavki in izrazi, n. pr. „pete bo iztegnil“ (XVI. pogl.). Zaradi jasnosti mi je žal za črtano mesto XXV. poglavja, kjer modruje Krjavelj o pameti svoje kože i. t. d. Odpadla je pesem XI. poglavja: „Sedel sem v mislih pri potoku...“ in zaman iščem posameznosti, s katerimi je označil Jurčič svoje osebe ali kraje. Čokat život n. pr. spada h Krjavljevi oznaki enako kot zabuhel obraz in male, žive oči; pri grajski hiši bi obdržal jaz rajši rdečo streho in zeleno drevje kakor obsevajoče sonce in pri Krjavljevi hiši bi ne črtal ničesar. Če je odvzela stroga cenzura v V. poglavju župniku kljukasti nos in srebrne naočnike, ter ga prekrstila iz dedca v moža, naj bi mu prikrila še kuharico!

V jezikovnem oziru kaže Družbin „Deseti brat“ precej izprememb. Prirediteljja sta razvezovala zamotane stavke, izpreminjala besedni red in oblike ter zamenjavala izraze. Da sta prevedla tuje citate, ju moram pohvaliti. Nista pa dosledna; ponekod sta izpremenila potrebne stvari, ponekod sta popravljala, če sta smatrala to le za dobro. Zato pa nista opazila vsega, kar bi morala popraviti, ker sta se že lotila tega posla. Tako je marsikaj izpremenjeno, kar bi lahko ostalo, a marsikaj je ostalo, kar je potrebno poprave. Nikakor ne odobravam, da sta prelevila fajmoštra v župnika. Tako moderniziranje greši zopet kolorit romana. Ohranila pa sta izraze, kakor frakeljček, farni šomošter. Za zgled, kako oprezen bi moral biti vsak tak prireditelj, navajam

Jurčičev „prec“, ki je izpremenjen v Družbini izdaji v „precej“, kakor zdaj pišemo. Jaz bi ostal na vsak način pri prvi obliki. — Sicer sem vesel, da sta dobila imenovana moža prireditve v roke; kak drug bi namreč porabil pri tem delu skoro gotovo več kakor en moder svinčnik.

Naslava „ilustriran“ ne zasluži ta „Deseti brat“. Tisto pičlo številce ilustracij mu ga pač ne more dati. Na prav mnogih mestih pogrešam slike. Odbor vendar ne misli, da jih nadomeščajo lepe inicijale! Sicer pa pravi odbor, da je kriv pomanjkljive ilustracije Vavpotič, ki mu ni dal pravočasno slik na razpolago (gl. Glasnik Družbe na str. 178!). Naj bo že kriv ta ali oni, jaz obžalujem, da ni „Deseti brat“ v resnici ilustriran, kajti pridejane ilustracije pričajo, da je Vavpotič fin risar z bogato fantazijo. Po obliki sodeč, pa ni bilo odboru veliko na lepo ilustrirani izdaji, sicer bi namreč ne bil izbral tako male oblike. — Da nas potolaži glede slabo (z ozirom na število slik!) ilustriranega „Desetega brata“, nam obeta odbor drugo popolno izdajo z vsemi risbami. Čujem pa, da mislijo tiskati to izdajo samo v 3000 izvodih in le z ostalimi slikami. To bi bila pa le krparija, a z zakrpano sukno se ne more nihče postavljati

Dr. Lokar.

Dr. Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Tretja knjiga (l. 1001.—1100.). Izdala „Leonova družba“ v Ljubljani. 1911. Leks. 8°. 327 str. Tržna cena 6 K, za redne člane „Leon. dr.“ 4 K, za podporne 5 K.

Pred nami leži tretji zvezek tega odličnega dela. V 420 številkah podaja dr. Kos regeste vseh odlomkov iz srednjeveških kronik ter listin, ki so v zvezi z zgodovino Slovencev v l. 1001—1100. Zgodovine našega naroda v srednjem veku ne smemo primerjati s hrvaško, češko ali poljsko. Od 8. stol. nismo več tekmovali z drugimi narodi za prvenstvo, nismo imeli svojih vladarjev; zadnja pojava slovenske narodne zavesti sta boj poganskih Slovencev zoper Tasila II. l. 772. ter tragedija Ljudevita Posavskega nekaj desetletij pozneje. Od tedaj so gospodovali Slovincem nemški kralji in tujerodni patrijarhi in škofje. Tuje plemstvo je zastopalo naše pokrajine na zunaj, in veliki zgodovinski dogodki so šli preko Slovencev, ki so se jih le pasivno udeleževali, kot podložniki tujih gospodarjev. Ko je v dobi, ki jo popisuje tretji zvezek „Gradiva“, pretresal boj zaradi investiture ves krščanski svet, je v zgodovini slovenskega naroda zapustil le malo sledov. Raditega manjka Slovincem teh časov oseb izrazite individualnosti, ako izvzamemo plemenito krško grofico Hemo iz slovenskega plemiškega rodu, ki živi še danes v spominu slovenskega naroda kot „sv. Hema“.

Toda napačna bi bila trditev, da so bili naši predniki v tej dobi samo tlačanje. V „Gradivu“ je navedeno večje število svobodnorojenih Slovencev, ki jih imenujejo listine kot svobodne posestnike ali kot pričr pri pogodbah. Briksenski škofje so celo nekaterim tlačanom dali svobodo (n. pr. „libertate potitus Zlauco [= Slavko] v Gomilah blizu Št. Vida na Koroškem, št. 235). Tudi slovenskih plemičev ni manjkalo; tako je živel l. 1025. grof Trdogoj (Turdogow, Durdegou, št. 55, 69 in 192) v Aflenzu severno od Brucka ob Muri. Nekateri Slovenci so šele takrat dosegli plemstvo, kakor Ivan, posestnik v Grimšičah pri Bledu (št. 168). Položaj slovenskih kmetov je bil v 11. stoletju še dosti ugoden; šele proti koncu srednjega veka se je tako poslabšal, da se je narod v kmečkih uporih dvignil zoper plemstvo. — Slovenci so v 11. stoletju še ohranili marsikateri stare slovenske običaje. Tako nahajamo v ustanovni listini samostana Sv. Jurja na Jezeru (St. Georgen am Längsee) pri Št. Vidu na Koroškem (1002—1018) poleg bavarskih prič navedene še „Sclauenice institutionis testes“ (priče po slovenskem

običaju, št. 11). Poleg cerkvene desetine so poznali desetino po običaju Slovencev („decimam . . . secundum consuetudinem Sclavorum . . .“ št. 117), Slovence so imenovali „Sclavi“ (na raznih mestih) ali „Carentani“ (št. 10). Tudi izraz „Slovenija“ je bil v rabi: Kronist samostana Hirschau pripoveduje o menihu Sigewinu, ki je postal opat v Rožacu (Rosazzo) pri Ogleju „na Slovenskem“ („ . . . monasterii prope Aquilejam in Sclavonia, quod Rohaz nuncupatur“, št. 380). Poleg „kraljevih kmetij“ so veljale kot ploskovne mere „slovenske kmetije“ (. . . hobaе Sclavaniscac, mansi Sclavonici), ki jim pa danes ne vemo obsega. Lahko rečemo, da so „slovenske kmetije“ neme priče, da so po onih krajih, kjer so bile v rabi, še prebivali Slovenci. Tako se omenja slovenska kmetija pri Lienzu na Tirolskem (št. 54), pri Ljubnem (Leoben) na Zg. Štajerskem (št. 208), v Peterdorfu blizu Muraua (št. 270) in celo v Hollenburgu ob Donavi blizu Kremsa (št. 47). Tako daleč je segal takrat slovenski živelj! Marsikatero slovenske krajevno ime je tako tedaj že izginito; tako beremo v listini iz leta 1048. (št. 138), da se je zval Rottenmann na Zg. Štajerskem „slauonice etiam Cirminah“ („slovenski tudi Cirminah = v Črvenah, črven = rot).

Kosovo „Gradivo“ je bogata zakladnica za raziskovalce slovenskega imenoslovja. Nahajamo tu na stotine lepih slovenskih imen; poleg krutega Nepokora (št. 163) in Zoslava (št. 214) beremo o prijaznem možu, ki se je pisal Dobrisko (št. 314) ali pa celo Jagnje (št. 206). A že takrat so imeli nekateri Slovenci nemška imena; tako je naveden med „slovenskimi pričami“ neki Ortwin (št. 11).

Tudi tretjemu zvezku „Gradiva“ je dr. Kos dodal obširen uvod. Veliko važnost polaga na topografijo; skrbno zasleduje, v katerem letu se prvič omenja kak kraj, kako so ga prvotno pisali in kakšen obseg so imele posamezne grofije. Tu imamo podlago za prihodnje historične karte slovenske zemlje. Zgodaj beremo v zgodovini srednjega veka o Trstu (6. stol.), o istrskih in furlanskih mestih (Koper ok. l. 670., Kormin ok. 610.); tudi Koroško se ponaša s starimi naselbinami: Gospa sveta ok. 760. l., Grebinj 822. l., Vetrinj pri Celovcu 860. l., Beljak 979. l. Na Štajerskem se omenjajo zgodaj rimski Ptuj (med l. 840. in 859.) in pokrajine ob štajersko-ogrski meji v Pribinovi vojvodini. Pozno izvemo o kranjskih naselbinah. Najprej se omenja Krško na Dolenjskem (l. 895.), potem gorenjska Škofja Loka (973). Prvi notranjski kraj, ki ga omenjajo viri, je Cerknica (1040. l.). O Gorici slišimo prvič l. 1001.; bila je takrat vas („ville que Sclavorum lingua vocatur Goriza“, Gradivo III. št. 1). O Mariboru, Celovcu in srednjeveški Ljubljani sploh ni poročil pred 12. stoletjem. Najbolj častno zastopana sta v regestih 11. stol. blejska okolica in junska dolina na Koroškem.

Kosovo „Gradivo“ je življensko delo moža, ki že nad 30 let proučava starejšo zgodovino Slovencev; to ni poizkus, temveč sad mnogoletnih študij. „Gradiva“ ne bodedo smeli pogrešati v ročni knjižnici nobenega naših zgodovinarjev in jezikoslovcev; a priporočamo delo tudi nestrokovnjakom, zakaj šele čitanje zgodovinskih virov nam daje pristno, neprisljano sliko minulih časov.

Milan Pajk.

Josip Mazi, Geometrija za tretji razred srednjih šol. 83 slik. Založila Katoliška bukvarna, V Ljubljani 1911. V. 8°. 68 + (II) str. Cena nevezani knjigi K 1.40, vez. K 1.80.

Knjiga je spisana po novih učnih načrtih za gimnazije in realke in se tudi lahko na obeh zavodih rabi. V njej je zbrana toliko raznovrstnega gradiva za

praktično uporabo, da učitelj nikdar ne pride v zadrego zaradi dolgočasnih abstraktnih nalog. Slike so precizno izdelane in tudi za manj nadarjene učence lahko umljive. Znanstvena logična izpeljava je na tej stopnji seveda še izključena, in matematično dokazovanje je nadomeščeno s primernimi nazornimi razlagami. Mladina je na tej stopnji itak bolj vneta za hitre sklepe brez dolgega vpraševanja: zakaj? In to razpoloženje učencev je pisatelj prav mojstrsko uporabil. Kaj neki bi n. pr. rekel strogi matematik stare šole k 2. nalogi na 55. strani: „Določi približno Ludolfovo število s tehtnico!“ Knjiga tvori zelo posrečen zaključek prve stopnje geometrije; v vseh treh delih pa prevladuje dosledno pisateljevo načelo: geometrijo geometru
Jak. Zupančič.

Slovenska čitanka za drugi razred srednjih šol. Sestavila in izdala dr. Jakob Skeč, c. kr. vladni svetnik in Josip Weste r, c. kr. profesor. Tretja, predelana izdaja. V Celovcu 1911. Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja. V. 8°. 234 + (VI) str. Velja trdo vezana 2 K 50 v.

Novih čitank za prvi in drugi razred sta lahko vesela dijak in učitelj, kajt izginito je iz njih mnogo, kar je bilo slabega po vsebini in obliki; posebno v pesniškem delu sta sestavitelja vršila svojo nalogo temeljito. Drugi del nove izdaje je po obsegu večji, akoravno se je število beril skrčilo od 148 na 124. Knjigi so dodane potrebne „Opombe“; med izvirne članke sta uvrstila tudi prevode. Poskrbela sta v večji meri, kakor je bilo do zdaj običajno, za par veselih uric v razredu z „Kozlovsko sodbo v Višnji gori“ in kako je bil Matajev Matija „prvikrat v Ljubljani“ „Leseno skledo“ bi lahko dala brez zamere med staro šaro, Cankarjevo povest o beli krizantemi bi rajši videl v kakem višjem razredu, Levčev življenjepis Fr. Erjavca bi po mojem mnenju bilo boljše podati v okrajšanem obsegu. Okvir čitanke se mi zdi neprimeren, namreč Krilanovi pesmi v začetku in na koncu knjige, ne toliko zaradi okornih verzov, kakor zavoljo vsebine. — Želimo, da nam g. sestavitelja tako korenito popravita še ostale dele.
Š.

Upravda, Še en pot: „Nekateri slovenski pravniški izrazi.“ Ponatis iz 6. in 7. štev. „Slovenskega Pravnika“ za l. 1911. V Ljubljani 1911. V. 8°. 10 str.

Tako se glasi naslov repliki, ki jo je napisal g. Volčič na nepremišljena izvajanja Veraxova in Tomiňsekova. Nepremišljena izvajanja pravim, ker si imenovana ocenjevalca res nista dovolj premislila svojega koraka, ko sta se lotila malovspešnega v-tok-spravljanja njegovih pravnoterminologijskih vprašanj, ki so njemu itak že rešena in ki ne potrebujejo potemtakem nobenega razpravljanja, kvečemu nekoliko kadila. Prav nepotrebno je bilo torej res — da govorim z nekoliko prisiljeno priliko — kot advocatus diaboli stopiti v službo pri kanonizaciji Upravdinih terminov, kajti vže naprej je bilo treba slutiti, da bo advocatus slavicitatis — Upravda — vsakega nasprotnika potolkel, kajti kdor se bodisi povabljen bodisi izzvan spusti v razgovor, je že nasprotnik. — Dà dà, prav resnobno: Upravda je nasprotnike s svojimi prigovori potolkel, tak vtisek za do biva Vedin poročevalec g. V. K. — No, to je še sreča, da g. vtisek še le za do biva, kaj bi nam bilo početi, ko bi ga bil že dobil. — Dokaj lahko je pogoditi drznost in smelost, dosti težje pa modrost in pravičnost. Meni se torej ni zdelo, da naravnost in resno povem svojo misel, nič posebno modro in pravično, če je g. Upravda v svoji repliki zapisal sledeče besede: „G. Verax s tem še ne prepreči, da se tudi v slovenščini ustanovi sčasoma boljša pravna terminologija“ — kakor da bi bilo Veraxu za kako preprečevanje poštenega prizadevanja. Ravno tako se mi ne zdi posebno modro in pravično spotikanje ob izrek, da bo „usus“ odločil, kaj se obdrži, kaj pogine. Koliko odločno slabega in
„Ljubljanski Zvon“ 11. XXXI. 1911.

hudo zverženega v terminologiji je že „usus“ ratificiral, pa bi se naenkrat zmrdavali zaradi tega, če kdo mimogrede pripomni, da bo „usus“ odločil, ali bo imela obravnava ali razprava več obstojnosti, ali se bo obdržala sodnija ali sodišče, zakon ali postava i. t. d., kajti nobeden izmed teh izrazov ni tako odločno za nič, da bi morali začeti zoper njega sveto vojsko; kateremu da je pa prisojati prednost, je bilo itak. Že povedano in merodajnih faktorjev — med tiste pa, ki bi imeli v tem kaj besede, ujedljivi Verax, kakor veste, ne spada, vsilil se je samo s posvetovalnim glasom — merodajnih faktorjev dolžnost pa je, da se trezno zedinijo in za boljše odločijo, oni naj sedaj „usus“ dirigirajo, da bo prav!

Tako tudi mislim, da bo imel brezdvomno usus precej odločilno besedo, ali obvelja prigovor ali ugovor. Prav s prepričanjem in z vso mirnostjo pa lahko trdimo, če vzamemo obstoječe razmere, da je danes ugovor brez ozira na to, ali po pravici ali ne — de facto bolj razširjen in večini Slovencev bolj razumljiv nego prigovor. — Jaz se tu ne mislim sklicevati ne na Pletersnikov slovar (II, 713) ne na Janežiča ne na Cigaletovo terminologijo, — vprašam samo, kaj rabijo večinoma novejšje knjige, kaj je v rabi po časopisih, kaj je v navadi pri sodiščih, z eno besedo, za kaj se je odločil usus — odločil že pred desetletji, ne morda še le ani letos. — Jaz sam prav rad ugovarjam proti nepotrebnim in neopravičenim izrodkom in proti modernim potvoram ter zagovarjam pristnejše starejše oblike, — toda „ugovor“ se mi zdi po večletni rabi pri sodiščih in v vsem našem javnem življenju že tako sankcioniran, da res ne vem, čemu bi se mu naenkrat uprli. Seveda je ugovor drugim Slovanom zvečine Verabredung, nam pa ni; nam je marveč ugovor le Einspruch, Einwendung (Plet. II, 713.) — in s to resnico moramo računati — pa če ima ruščina za verabredetermaßen по уговору, pozna slovenščina za ta pojem le izraz po dogovoru, kakor je dogovorjeno, kakor smo se dogovorili. (Plet. I, 147).

G. Volčič misli, da se oblike ugovor, ugovarjati tudi slovniško ne dajo upravičiti za ta pomen (namr. za Einwendung). Pa stopimo za njim še na to polje, kjer je baje tako junaško delil mejdan, da je nasprotnike potolkel. On pravi: „Prav je torej, kakor navajata dr. Tominšek in Verax, da se piše z u: ustaviti, užugati, upreti se, ureči, urok, — ampak ne zato, ker začetni u izraža neko nasprotnost, temuč ker se s tem označuje dovršitev dotičnega dejanja ali prememba stanja: stavilo, žugalo, prlo (?!), reklo se je in sicer tako in odločno, da se je končno res ustavilo, užugalo, uprlo, urcklo, da se je postavil urok (narok) ali da je kdo dobil uroke“. — On torej misli, da začetni „u“ naštetih glagolov označuje samo dovršitev dejanja, jaz bi pa dejal, da še nekaj, kajti če bi služil prefiks „u“ za golo perfektiviranje, ne vem, čemu bi ga vezali z glagolom „reči“, ki je že sam ob sebi perfektiven, če rečem, je že rečeno, če stavim in žugam, pa še ni končno ustavljeno in užugano. — Ali uroki (Verhexung) kaj ovirajo urok za Tagsatzung, dajoč prednost naroku? V resnici bi i za narok i za urok menda zadostoval v pomenu Termin, Tagsatzung že prosti izraz rok, ki ga splošno razumejo, če tudi morda rabijo poleg še tuji izraz „brišt“. — Če rabimo torej poleg prostih perfektivnih glagolov „povedati, reči“ še nadaljne, seveda tudi perfektivne, sestavljenke „napovedati, nareči“, tedaj ne morem reči, da služi ta prefiks za golo perfektiviranje, ampak moram priznati, da je v tem obsežena še neka druga modalitetna omejitev. Kakor čutim pri „napovedati, nareči“ poleg dovršitvenega pomena tudi omejitve (pro futuro), tako mislim, da nam tudi pri „ustaviti, užugati, upreti se“ ne zadostuje samo dovršitveni pomen, ampak nam je v navedenih sestavljenkah iskati še nekega izven gole perfektivnosti obseženega

modalitetnega momenta. Če pa iščem tega nadaljnega modalitetnega momenta pomen, se moram ozreti najpoprej na prvo značenje prefiksa „u“, in ta je, da znači „u“ neko odmikanje, oziroma da je soroden s prefiksom „od“. — Če vsporedim prefiks „pri“ s prefiksom „u“, dobim vtis, da pomeni „pri“ toliko kot „hinzu“, „u“ pa toliko kot „hinweg“, da priganja „pri“ razvoj dejanja v isto smer, v kateri že dejanje samo speje, da torej pospešuje in speje v napredek, — „u“ pa vpliva v nasprotni smeri, torej zadržuje, ovira, zaustavlja. Zdi se mi, da bi se morda dalo postaviti pravilo, da sestava s „pri“ daje v obče afirmativen, ona z „u“ (oziroma „od“) pa negativen pomen; pritrditi, prikimati, prireči (adjudicieren), pristati, pristopiti, pritegniti i. t. d. vsi so s svojim „da, tako je!“ na strani tistega, ki trdi, vsi skušajo prispevati, da trditev obveljaj; sestavljenke z „u“ in „od“ pa kažejo nasprotno smer, t. j. nekak upor ali odpor proti trditvi; kdor odkima, odreče, odpove, tisti pravi, da ne; kdor prošnjo odbije in se ji ustavi, ne soglaša s prošnjo, pač pa tisti, ki v to privoli ali dovoli; kdor odstopi ali se umakne, noče biti več na prvotnem stališču, svoj prejšnji „da“ zamenja z „ne“; prav tako si mislim tudi, da naš ugovor ne pritrjuje, ampak zanikuje, ne trdi tistega, ampak nasprotno, ne podkreplja trditveve izjave, ampak se ji ustavlja. Na kratko povedano, „pri“ in „u“ (od) si v tem smislu nasprotujeta, da pritrdiver trdi isto kot trditev, ugovor pa trditvi nasprotuje. Tako razumejo Slovenci dandanes po veliki večini izraz ugovor, da je to govoru ali trditvi nasprotna, upirajoča se trditev. Še eno hočem pripomniti. Ker gospod Upravda sklicajoč se na Pleteršnika in Levca ugovarja oblikam ugovor in ugovarjati, češ da so slovniško neopravičene, ker prefiks „u“ izrazuje samo dokončatev t. j. golo perfektiviranje — in ker na 184. str. Slovenskega Pravnika (v ponat. str. 8) samozavestno povdarja, da pisatelji do novejšega časa sploh niso poznali besed ugovor, ugovarjati v drugotnem pomenu (Einrede, einreden), temuč le vgovor, vgovarjati — tedaj bi se dalo iz tega nekako sklepati, da mu vgovor in vgovarjati še nista toliko zoprna, da bi se z njima morda še lahko sprijaznil, le ta preklicani „u“ (ugovor, ugovarjati), ki služi edino le perfektiviranju (?), ta preklicani „u“, ta ga bode. Tukaj bodi povedano, da Pleteršnik in Levce, ki se je nanju eno stran poprej sam skliceval glede prefiksa „u“, niti eden niti drugi nimata oblik vgovor in vgovarjati, ampak samo ugovor in ugovarjati. Tu bi pa jaz tako le sodil: če sta mu bila enkrat dovolj poroka, naj bi ju nikar tako hitro ne zatajil. In ker smo že za „u“ naglašali golo zmožnost perfektiviranja, povejmo še za „v“ (в), da pomeni prodiranje v notranjost, pa tudi začetek in — deminucijo dejanja. Kteri pomen bi bil tu na mestu, to bi me zanimalo izvedeti od tistega, ki mu bolj ugaja vgovor mimo ugovora. Sicer si pa že mislim, da utegne reči: „vmes (darein), med govor se vtikaje“; — magari, če komu to bolj ugaja, nego dostojni in odločni „nasproti“.

Toliko sem moral odgovoriti na repliko, da ne bodo gospoda mislili, kako strašno so nas potolkli — in pristaviti moram, da se kot pravdanski človek ne mislim nič več pravdati z upravnimi, ki svoj „pravniški izraz“ zataje in s „pravnim izrazom“ nadomeste, ker se je naravno bati, da bi se ob taki nezanesljivosti uračunil, uštel in upraval.

Veracior.

A. Leskien, Grammatik der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache. Heidelberg, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung. 1909. 8°, LII + 260 str. Cena broš. K 6.—

A. Leskien, Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache. Grammatik, Texte, Glossar. Fünfte Auflage. Weimar, Hermann Böhlau Nachf. 1910. V. 8°, XVI + 351 str. Cena broš. K 9'60.

V zadnjem času se opaža na polju slovanskega jezikoslovja vesel pojav, ki naj zadosti občutni potrebi, da se po priznanih zastopnikih te vede zbere, kar je raztresenega in dognanega, da se tako ne le mlajši generaciji olajša nadaljni posel, ampak tudi sorodnim strokam omogoči najhitrejša informacija. Koncentracija vede je na dnevnem redu. V Peterburgu izhaja pod uredništvom V. Jagića „Enciklopedija slovanske filologije“ — druge filologije imajo kaj takega že zdavnaj —, pa tudi v Nemčiji se je zanimanje za tisočletne sosede nenavadno dvignilo. Razne nove znanstvene zbirke so sprejele v krog svojih izdaj tudi študije o slovanskih temah. Tako je zgoraj imenovana prva knjiga prvi zvezek zbirke slovanskih učnih in ročnih knjig (Sammlung slavischer Lehr- und Handbücher) in sicer prve vrste „Slovnice“, ki jih v založništvu C. Winterja v Heidelbergu izdava A. Leskien in E. Berneker. Prvak nemških slavistov in eden prvih inavguratorjev moderne lingvistične struje na Nemškem, prof. A. Leskien, je zlasti po svoji „ročni knjigi starobolgarskega jezika“ (Handbuch der altbulgarischen Sprache), ki je sedaj izšla že v peti izdaji, tudi širšim krogom tako vrlo znan, da se vsak njegov podarek slovanski filologiji že vnaprej sprejme z veseljem. Tudi gori imenovani knjigi stojita seveda na vrhuncu sedanjega znanja.

Ako se „Handbuch“ po vsebini in ureditvi more smatrati že znanim (obširno oceno druge izdaje iz leta 1886. je objavil „Ljubljanski Zvon“ v VII. letniku, str. 115–121 iz peresa V. Oblaka), mora skoro istočasna izdaja „gramatike“ vzbuditi precejšen interes, posebno še njeno razmerje k „Handbuchu“. „Ročna knjiga“ sama je ostala v primeri js prejšnjimi izdajami (tretja 1898, četrta 1905) v bistvu nespremenjena, v podrobnostih pa je mnogo popravljenega, a dodan je pregled predlogov, in precej razširjen je oddelek o pomenu glagolskih osnov. V obče hoče ostati, kar je bil, „ein Lehrbuch für eine Einzelsprache in Form einer beschreibender Grammatik“ (Vorwort III). — Od „Handbucha“ se „gramatika“ razen drugačnega načina razpravljanja snovi razlikuje predvsem v tem, da nima tekstov in glosarja, a ima za to nov gramatični oddelek o tvoritvi osnov imen (sintaksa je tudi tu opuščena), da opušča navajanje podrobnejših fonetičnih (ortografskih) in formalnih posebnosti posameznih spomenikov in da privaja le najstarejšo obliko, slednjič, da se obširneje bavi s primerjanjem starobolgarskih glasov in oblik z indogermanskimi, pa tudi drugimi slovanskimi, v kolikor to more služiti njih boljšemu razumevanju. Poudariti pa je tudi treba veliko informativno vrednost obširnega uvoda, kjer se poroča o vseh važnejših vprašanjih, tičočih se stare cerkvene slovanščine. Obžalovati je, da ni v kazalu nobenih posebnih podatkov k uvodu, kakor tudi ni nobenega indeksa k celi „gramatiki“. Ker more ta uvod zanimati tudi širše kroge, hočem se pomuditi malo pri njegovi vsebini. Umljivo je, da se v njem najprej govori o povodih, zakaj se jezik, ki ga obravnavata obe knjigi, nazivlje „starobolgarski“ (str. IX–XII, o domovini jezika gl. še str. XXV–XXVII), kateri naziv, kakor je znano, še ni obče sprejet, ker se skoro že običajneje rabi izraz „starocerkvenoslovanski“ (prim. V. Vondráka „Altkirchenslavische Grammatik“, Berlin 1900 in dr.), ki je nadomestil prejšnji zastareli naziv „staroslovanski“, in ki ga je tudi sam Leskien postavil v naslovu v oklepaj. Moje mnenje je, da se tudi izraz „starobolgarski“ najbrže ne bo udomačil, ker je tudi netočen. Pod staro bolgarsčino si vendar najprej lahko mislim jezik neslovanskih Bolgarov ali pa slovanski jezik starega bolgarskega carstva, zlate književne dobe carja Simeona; a to ni bila stara zapadnejša makedonščina, jezik slovanskih apostolov, kakor nam izpričujejo spomeniki, ki so potekli iz redakcionalne šole vzhodno-bolgarske, čeprav je sledila

neposredno po dobi apostolov Konstantina in Metoda. Tudi Leskien sam natančneje imenuje dijalektno skupino, h kateri pripada stari cerkveni jezik, — „bulgarisch-mazedonisch“ (str. XIX). Najtočnejše bi bilo torej reči „stara bolgaro-macedonščina“, ali pa „stara macedonska slovenščina“. Ker pa je to morda preneroden izraz (sicer prim. v „Handb.“ str. VI: „mittelbulgarisch-kirchenlavisch“), in ker z druge strani igra v zgodovini, razvitku in propadu in vplivih imenovanega jezika veliko vlogo funkcija, ki jo je imel cerkven jezik, zato se mi zdi, da bo obveljal naziv „stara cerkvena slovansščina“. To je nekdanje macedonsko narečje, dvignjeno do časti literarnega jezika, ki pa je takoj že v Moraviji in Panoniji dobil svoje okrase, in ki se je po deželah in dobah vedno bolj in bolj oddaljeval od svojega prvotnega tipa, ki ga torej nikakor ne gre identificirati s kako staro bolgarščino. — Na str. XII—XIV. so navedeni historični viri in njih izdaje. Izpuščene so novejšje ruske izdaje tako imenovanih panonskih legend o sv. Cirilu in sv. Metodu (Lavrova), kakor je sploh opaziti, da stopa ruska in tudi druga slovanska strokovna literatura proti nemški, francoski in češki nekaj nezasluženo v ozadje. Iz panonske legende o sv. Cirilu se še pozneje (na str. XXIII) navede mesto, ki ga je sintaktično le tedaj dobro umeti, ako se predpolaga grški original, čemur bo pač treba vkljub ugovorom pritrditi. O pristnosti pisma papeža Hadrijana (vita Methodii, cap. 8) se Leskien ne izreče (str. XXIV.). Za njo govori poleg drugega zlasti pasus, da se evangelij beri tudi latinski. Brücknerjevo stališče (Thesen zur Cyrillo-Methodianischen Frage, Archiv für slavische Philologie, XXVIII Bd.), ki so mu italška in panonski legendi „tendenčni spisi“ in dr., Leskien imenuje „radikal-kritisch“ in s tem menda po pravici odklanja. Spisa dr. Ivana Franka ne navaja. Zakaj se pa na prvem mestu kot „zusammenhängende Darstellung“ citira knjiga K. Goetza (Geschichte der Slavenapostel, 1897; prim. mojo oceno v Arch. XX, 124—140), mi ni čisto jasno, ako ni to samo priznanje, da ni drugega. Da vprašanja o virih še niso vsa rešena, je gotovo, in v sledečem odstavku, življenjepisu sv. Cirila in Metoda in opisu njih dela (str. XV do XXV) se tudi opozarja na razne historične težkoče. Najmanjšo preglavico lahko delajo še nasprotja med papeževimi enuncijacijami, ki jih Leskien, kakor pravi, tudi samo prosto konstatira (str. XXV). Apostola sta mu bila Grka, ki pa sta, kakor je razvideti iz spisa Joanna Cameniate (De exidio Thessalonicae), mogla že od otročjih let znati slovanski (str. XVI). Fonetična čudovita popolnost in dovršenost Konstantinovega-Cirilovega alfabeta navaja Leskienu na misel, da je moral Konstantin že mnogo prej študirati jezik macedonskih in njim sosednih bolgarskih Slovanov, nego to pripovedujejo legende. Morda je imel že pred pozivom na Moravsko namero, razširiti krščanstvo med balkanskimi Slovani (str. XXI). — Na str. XXVII—XL se razpravlja podrobno o pismenih — glagolskih in cirilskih in podava analizo celega pismenega sistema. Kako vse drugače se dandanes lahko formulirajo dokazi za večjo starost glagolice nasproti cirilici, nego je to mogel storiti svoj čas Miklošič v Ersch-Gruberjevi enciklopediji. Glavni dokazi so: 1. Kijeovski listki, 2. hrvaško-glagolska literatura in 3. relativna večja starost glagolskih tekstov glede oblik in izrazov (gl. str. XXXVIII sl.). Da je tako imenovano elbasansko pismo novogrško preteklih stoletij (str. XXXIII—IV) in nima nič opraviti z glagolico, kakor je mislil Geitler, se lahko razvidi iz „Anzeigerja“ dunajske akademije znanosti (1901, Nr. 9), kjer je poročilo o potovanju dr. Pekmeza v Albanijo in zgodovina tega pisma ter so pridejane tudi tabele, ki to evidentno izpričujejo, na kar je dr. Pekmeza opozoril podpisani. — Str. XL—XLIII. poročajo o stari cerkvenoslovanski literaturi. O razpredelitvi del najstarejše dobe bi se dale dandanes morda še točnejše domneve izreči. Psalter

(Valjavčeva razprava se ne omenja), parimejnik, mali proroki (Leskien jih ne omenja, tudi ne razprav Jevšejeva), euhologij in še kaj drugega po stilu prevoda niso čisto to, kar sta evangelij in apostol. Tudi eksarh Joannes (okrog 900) pripisuje Konstantinu le zadnje. Za paterik je dragocene pokaže najti v hrvaško-glagolski literaturi, tako kakor za parimejnik (prim. podpisanega razpravo „О сльдахъ древне-славянскаго паримейника въ хорватско глагольской литературы“ Moskva 1902). Seveda je pripoznati, da je želeti še nadaljnjih podrobnih monografij o posameznih delih in njih: razmerju z drugimi. — Na str. XLIII—VI. se naštevajo spomeniki, ki tvorijo znani tako imenovani kanon starocerkvenoslovanskih spomenikov (njih glavni znak je pravilna poraba nazalov *а* in *ѣ*). K njim po pravici prišteva Leskien tudi Kijevske listke, čeprav imajo mesto bolj št — žd češko-slov. *c — z*, šč. Ponatisnjen je tudi najstarejši datirani dokument — cirilski nadpis iz Macedonije iz l. 993. Drugih manjših spomenikov ne omenja, (o njih glej Vondrák l. c. 13, 15.) — Na str. XLVI. do VII. razlaga Leskien razlike med spomeniki (glavna točka vporaba *ѣ*, *ѣ*), a na str. XLII—L. govori o poznejših dobah in recenzijah cerkvenoslovanskih spomenikov — srednjobolgarskih, srbo-hrvaških in ruskih (glavni znak zamenjave starih nazalov *а* in *ѣ* in dr.). Vondrák l. c. imenuje na prvem mestu še češko-slovaško redakcijo, kateri prišteva kijevske listke in praške odlomke. Poslednjih Leskien nima, o prvih gl. gori. Pri hrvaško-glagolski redakciji ni omenjenih izdaj zaslužne akademije na otoku Krku, samo Berčić dandanes že več ne zadošča. V tej zvezi ali že prej pri razpravljanju o spomenikih ali stari cerkvenoslovanski literaturi bi bilo želeti, da se doda tudi kaka pripomnja o brižinskih spomenikih in njih stikih s starocerkvenoslovanskimi teksti. Na str. XI. pravi sicer Leskien, da segajo v IX. stol. (na str. XXV, da so iz X. stol.), ali drugega ni. Rusko Ostromirovo evangelije (1056—7), ki je služilo za podlago prvi izdaji „Handbucha“ l. 1871., se zdaj v slovnici le na nekkih mestih omenja. Ta omejitve je radi jasnosti in določnosti dela opravičena, ni pa povšeči ruskim filologom. Veliko delo, ki bi izčrpalo in obsegalo vso cerkveno-slovansko literaturo — vsaj starejših dob — in podalo še sintakso staro cerkveno-slovanskega jezika, ni bila naloga Leskienova, pričakovati ga je še le od bodočnosti; pot pa mu bo prekrčila najbrže enciklopedija slovanske filologije. — Na koncu uvoda so navedeni najvažnejši pripomočki k študiju stare cerkvene slovanščine.

(Konec prih.)

Dr. Rajko Nachtigall.

Mičun M. Pavičević: Brdjanke. Gorske ruže. Crnogorcu. Cetinje.

Sedemindvajsetletni pesnik, tajnik v črnogorskem notranjem ministrstvu, je objavil v zadnjih treh letih navedene zbirke. Njegovi stihii ovajajo več dobre volje in resnega stremljenja nego posrečenih umotvorov. Sempatja zazveni krepak zvok, ki obrne pozornost nase n. pr. „A njegovo svagda tmurno lice — Rekao bi dva plamena ližu...“ v „Crnogorcu“, eni najboljših pesmi, prevedeni tudi na francoščino. Prečesto je plehek in medel, zlasti kadar peva o splošnih idejah — *liberté, égalité, fraternité* —, ali če nam trosi kakor srebrokodri izkušenec didaktična „Zrnca“. Mnogo verzov vzdihuje po boljši fakturi, prosi za trohico barvitosti in tone v vsakdanjost. Zpadnjaku se je težko ogreti za „krvave suze“, cele potoke „krvce“, za patetično retoriko. Če bi avtor strožje izbiral, bi utegnil podati kaj bolj uspelega.

A. Debeljak.

Slovstveni zapiski.

† **Dr. Josip Vošnjak.** Dne 21. oktobra ob deveti uri zvečer je na Visolah pri Slovenski Bistrici v starosti 77. let umrl dr. Jos. Vošnjak. „Ob grobu velikega idealista, ki je veroval v svoj narod, v njega bodočnost z vso silo svoje plemenite duše“, nam prihajajo v spomin oni časi pred pol stoletjem, ko je Vošnjak z mladeniškim ognjem na taborih zahteval enakopravnost, budil narodno zavest, navduševal za zedinjeno Slovenijo. Dolgo vrsto let je deloval za svoj narod neumorno in nesebično kot agitator, organizator, kot državni in deželni poslanec; za gospodarsko osamosvojitve narodovo je skrbel s snovanjem prvih slovenskih posojilnic, bil je med ustanovniki „Slovenskega Naroda“, „Narodne tiskarne“, „Slovenske Maticе“, „Pisateljskega društva“, „Družbe sv. Cirila in Metoda“ in raznih drugih narodnih korporacij. — Deloval je vsestransko tudi kot pisatelj na političnem, narodno-gospodarskem, poljudno-znanstvenem in leposlovnem polju. Nebroj političnih in gospodarskih člankov je napisal za „Slov. Narod“, posebno za časa uredništva Jos. Jurčiča, s katerim so ga družile tesne prijateljske vezi; bil pa je zvest sotrudnik tudi raznim drugim slovenskim časnikom. V dobi slovenskih taborov je izdal dve zanimivi brošuri: „Slovenci, kaj čemo?“ (1869) in „Slovenski tabori“ (1870). Za Mohorjevo družbo je pisal gospodarske članke in pripovedi za prosto ljudstvo. Iz bogatih lastnih izkušenj je sestavil slovenskim vinorejcem „Umno kletarstvo“ (1873). V Letopisih Maticе Slovenske je poročal „O agrarnem vprašanju“ (1884), očrtal „Socijalni problem in kmetski stan“ (1885) ter objavil poljudno-znanstveno razpravo „Kaj človeštvo prideluje in uživa“ (1887, 1888). — Dr. Jos. Vošnjak je bil tudi „Ljubljanskemu Zvonu“ marljiv sotrudnik, posebno, ko je bil primarij v Ljubljani. V njem je priobčil sledeče važnejše članke: „O prikaznih in duhovih“ (1882), „Na Silvestrov večer 1883. leta“ (1884), „Odlomki iz človeške tragikomedije“ (1885), „O vinu“ (1887), „Dolgost človeškega življenja“ (1889), „Spomini o Jožefu Jurčiču“ (1888–1890), „K zgodovini Wolfovega slovensko-nemškega slovarja (1893). — V romanu „Pobratimi“ (1889) je opisal svoje politično delovanje, in z uspehom se je poskušal tudi na dramskem polju: „Lepa Vida“, „Doktor Dragan“, „Svoji k svojim“ i. dr. — Ko se mu je približala jesen življenja, nam je pokazal v obširnih „Spominih“ še enkrat svoje delovanje, in ta knjiga ostane dragocen vir za poznavanje njegove dobe in najljepša priča plemenitega rodoljubja. — Lahka mu zemljica domača!

Pred petdesetimi leti. (Konec.)

September. 2. Bil sem na Pregarjah. To je vas na sila visokem hribu. Daleč okrog — do Ljubljane skoraj se vidi. — 4. Šel sem s prijateljem Gerbecem v Cerknico. (Skladatelj Fran Gerbić je bil tedaj višji učitelj in orgljavec v Trnovem poleg Ilirske Bistricе.) Ogle dal jezero. Soznanil sem se z g. Likarjem, vrlim Slovencom (prim. Bilčev spis v „Slov. Glasniku“ 1862: „Tri dni v Cerknici“). Andrej Likar, rodom Idrjičan, je bil tedaj za kapelana v Cerknici; o njegovem slovstovanju gl. Marnov Jezičnik XVII, 62–66). — 7. Šel sem v Ljubljano s sestro. — 10. Poslal sem zahvalnico g. doktoru Tomanu; pisal sem mu tudi. — 13. Pisal sem g.

dor. Bleiveisu (dopis „Iz notranjske Bistrice xyz; vsebina: zahvalnica poslana dne 10. sept. od prebivavcev Notranjsko-bistriškega okraja drju. Tomanu. „Novice“ 18. sept. 1861 št. 38.) — 15. Pridigoval sim v Harijah. — 20. Šel sim z g. Marnam na Prem. — 22. Pridigoval sim na Premu. — 28. Bil sem z P. Ljudevitam v Jablanci.

Oktober. 1. Prišel sim v Ljubljano. — 7. Šola in klavzura se je začela. — 9. Šmerling odgovoril na Tomanovo vprašanje, da je škof nasvetoval in tudi pravice, da naš jezik je neolikan!!! („Novice“ dne 9. okt. 1861 št. 41. piše o žalostnem in za nas Slovence bridkem odgovoru ministra Šmerlinga diskretno omenjajo: „On (Š.) nam je namreč odkritosrčno povedal, da ne govori iz sebe, ampak tako, kakor je o naših zadevah poučen.“) — 12. Pisal sem g. Gerbcu. — 15. ^{Šmerling}Škof govoril v semenišču zoper slovenščino! — 18. Slabo mi je prišlo v šoli pri g. Vončinatu (tedanjem profesorju cerkvene zgodovine v 3. letniku). — 26. Dobil sem Tomanov odgovor. — 27. Pisal sem g. dor. Bleiveisu in mu Tomanovo pismo poslal (objavile so ga „Novice“ dne 6. nov. 1861 št. 45. v dopisu „Iz Notranjske Bistrice“ z dopisnikovima začetnicama J. B. Tomanovo pismo je bilo napisano v Radovljici dne 19. okt. 1861). — 31. Bil sem pri g. dor. Bleiveisu.

November. Dobil sem pismo od gg. Veisa in Ferenčiča, zagrebških bogoslovcev (poslednji je prestopil v zagrebško višjo biskupijo; ljubljanski Catalogus cleri za 1862 ga ne navaja). — 12. Dobil pismo in pesmi od g. Gerbca. — 14. Pisal sem g. Janežiču in mu poslal 2 pesmici „Na grobu in pa domovju“ („Na grobu je prinesel „Slov. Glasnik“ v svoji zadnji številki leta 1861., „Domovju“ — dve pesmi — pa v 2. štev. leta 1862., poslednji s psevdonimom: Bistričan). — G. Prof. Macun je iz Ljubljane v Zagreb prestavljen. — 18. Dobil sem list od g. Janežiča. — 21. Pisal sem g. Gerbcu, Oblaku in pa staremu Ličanu (85letnega Matija Ličana, ki ni nikoli v šolo hodil, pa slovensko slovstvo bolj pozna ko marsikak osmošolec, je Bilc lepo opisal v članku „Tri dni v Cerknici“); poslal sem pesme g. Gerbcu. — 24. Z „besedo“ se je tukajšnja čitalnica odprla. — 30. G. Prof. Macun je bil pri meni.

December. 13. Pisal sem g. Ant. Janežiču in poslal sem mu spis „tri dni v Cerk.“. — 16. Dobil sem pismo od g. Janežiča. — 20. Pisal sem g. Janežiču. — 21. Pisal mi je g. Fr. Gerbec. — 24. Šel sem domu. Pisal mi je g. Janežič. Dobro se mi je godilo. — (Na poslednji strani Bilčevih beležek je pod zaglavjem „December“ pripomnil:) V nekoliko dneh so se v Ljubljani čudne nesreče in hudodelstva dogodila. 3 Ljudje so se vtopili, 2 po nesreči, 1 prostovoljno; enega človeka so na dolenski cesti brez glave umorjenega dobili, enga pa na mahu razbitega, 1 žensko je v drevoredu železnica povozila. 12. Dec. so pa dva laška morivca obesili. — 15. Dobil sem zabavnika (!) „Nanos“. — 15. Patrijarh Rajačič je umrl. — 19. Storili so gim. učenci g. prof. Macunu baklado. — Pisal sem 52, dobil pa 62 pisem.

Iz navedenih dnevnikih črtic odseva vztrajno stremljenje mladega bogoslovca iskreno želečega koristiti svojemu narodu. Iz njih se hkratu čuti odmev, ki ga je našlo izza državnega preporoda probujajoče se slovenstvo v ljubljanskem semeniškem zatišju, kjer je kipel ob mnogih odličnih zvezah najčistejše rodoljubje, dasi je prihajal z najvišjega pastirskega mesta dih, ki ni bil prijazen slovenščini.

je bil dolotno sovražem
Doboljšar.

